

Unentse Sprokkels 6

Jaarboek van Heemcentrum 't Schoor
Udenhout-Biezenmortel

waarin opgenomen het jaarverslag
2008

ISBN 978-90-789330-4-5

Uitgever "Stichting Heemcentrum 't Schoor Udenhout – Biezenmortel"

Drukkerij ELKA Tilburg

21 maart 2009

Oplage 425

Dit jaarboek is gerealiseerd onder eindredactie van het Schrijversteam van Heemcentrum 't Schoor, dat dankbaar artikelen van gastschrijvers heeft opgenomen. Afbeeldingen zijn hoofdzakelijk afkomstig uit de collecties van Kees van den Bersselaar, Jan Denissen, Annie van Roessel – Kolen, Lia Clement – Verhoeven (kroniek), de rijvereniging Sint Lambertus, Lon Maijen, Annie Jongbloets – Smulders, Michelle Busmans en het heemcentrum. Mochten onbedoeld foto's zijn opgenomen waaraan ons onbekende rechten zijn verbonden, dan kan contact worden opgenomen met de uitgever. Dank aan de Dorpsraad voor de financiële ondersteuning.

© Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Sporen van militairen in Udenhout tijdens de Belgische Opstand (1830-1839)

Luud de Brouwer en Jan Denissen

De gebeurtenissen rond 1830

In 1815, na de nederlaag van Napoleon bij Waterloo, besloten de overwinnaars bij het Congres van Wenen, Nederland en België te herenigen tot één koninkrijk: het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Deze nieuwe staat, die ontstond door samenvoeging van de republiek der Verenigde Nederlanden en de Zuidelijke Nederlanden die voorheen in handen waren van de Oostenrijkse Habsburgers, diende als bufferstaat tegen een eventuele nieuwe dreiging van Frankrijk. Er kwam een Oranje op de troon: koning Willem I. Hij was de zoon van stadhouder Willem V. Het Groothertogdom Luxemburg, bestaande uit het huidige Luxemburg en de Belgische provincie Luxemburg, was door een personele unie verbonden met het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Koning Willem I was tevens groothertog van Luxemburg.

De verschillen tussen noord en zuid

Vanaf het begin was er onenigheid in het nieuwe koninkrijk tussen noord en zuid. De Belgen ervoeren een achterstelling. In hun ogen kwam in de wet het Rooms Katholieke geloof niet voldoende tot zijn recht. Bovendien was het aantal volksvertegenwoordigers tussen noord en zuid gelijk verdeeld, terwijl België toen ruim 60% van de totale bevolking telde. Ook de staatsschuld was gelijk verdeeld, terwijl de Nederlandse schuld ruim 50 keer hoger was dan de Belgische. Tot slot was er nog de taalkwestie, die tot op de dag van vandaag speelt. In de zuidelijke provincies was het Frans de voertaal, maar koning Willem I hield vast aan het Nederlands als bestuurstaal. Hij kreeg dat nooit voor elkaar. Koning Willem I had weinig oog voor de wensen van de Belgen. De situatie verslechterde in de loop der jaren en in de zuidelijke provincies ontstond een groeiend verlangen naar autonomie. Koning Willem I regeerde als een verlicht despoot en was niet van plan toe te geven. De opvoering van de romantisch nationalistische opera "La muette de Portici" in de Koninklijke Schouwburg in Brussel (nu de Muntscouwburg) leidde tot ongeregelde heden toen toehoorders "*vive la liberté*" bleven roepen. Het onderwerp van die opera was de opstand van de bevolking van Napels tegen de Spanjaarden. Na die opvoering brak er een volksoproer uit in Brussel. De slechte economische omstandigheden in die periode wakkerde de onvrede onder grote groepen arbeiders aan. Koning Willem I stuurde zijn oudste zoon Willem, de latere koning Willem II, met een legertje naar Brussel om poolshoogte te gaan nemen. Bij het nieuws dat de prins in aantocht was, richtten de Brusselaars overal barricaden op. Om bloedvergieten te voorkomen, nam prins Willem het besluit om zijn bezoek alleen een informatief karakter te geven. De opstandelingen brachten de prins op de hoogte van hun eis: een bestuurlijke scheiding van noord en zuid onder de regering van één vorstenhuis. Hun bedoeling was dat de in België populaire prins Willem de regering van België op zich zou nemen. De prins beloofde om bij zijn vader op een administratieve scheiding aan te dringen. Koning Willem I wilde van dit plan echter niets weten.

De Nederlandse reactie

In Nederland ontstond een algemene verontwaardiging over "het muitziek rot der Belgen". De Hollanders namen het de prins kwalijk dat hij zich met die boodschap van de muiters op pad had laten sturen. Willem I gaf zijn tweede zoon Frederik de opdracht Brussel gewapenderhand te heroveren. Enkele honderden Belgische

patriotten boden onverwacht felle tegenstand en zij omsingelden de Nederlandse troepen in een park in Brussel. Dit had een Belgische overwinning tot gevolg. Daarop stelden de overwinnaars een Voorlopig Bewind aan, dat op 4 oktober 1830 de onafhankelijkheid van België afkondigde. Dit Voorlopig Bewind ontsloeg de militairen van hun eed van trouw aan koning Willem I. Vele militairen van Belgische afkomst deserteerden en kozen voor het Belgische volk. De overgebleven Hollandse militairen probeerden zo snel mogelijk naar het veilige Holland te komen. Een Hollands bombardement op Antwerpen verbreedde de kloof verder. Willem I riep de hulp in van de grote mogendheden, die in 1815 tot de vereniging van België en Nederland hadden besloten. Echter de vier grote mogendheden Engeland, Rusland, Pruisen en Oostenrijk ontbonden het Koninkrijk der Nederlanden. Nederland zou het grondgebied behouden, dat in 1790 de Republiek der Verenigde Nederlanden had uitgemaakt. Dit alles was besloten zonder koning Willem I daar in te kennen. België had op vele punten tegemoetkomingen gekregen. Koning Willem I wilde zich niet bij de nieuwe realiteit neerleggen en mobiliseerde het leger.

De Tiendaagse Veldtocht

De mobilisatie nam maanden in beslag. De legers verzamelden zich in Noord-Brabant rond Tilburg en Eindhoven. In de zomer van 1831 was het leger op sterkte. De installatie op 31 juli 1831 van Leopold van Saksen-Coburg en Gotha als eerste koning der Belgen, maakte dat koning Willem I tot de aanval overging. De Tiendaagse Veldtocht begon op 2 augustus 1831 en liep over Poppel en Ravels richting Turnhout. De jonge Belgische staat had niet van meet af aan een leger opgebouwd en was in razend tempo begonnen dat alsnog te doen. De Belgische tegenstand was dapper maar ontoereikend. De Nederlandse legeronderdelen behaalden overwinning na overwinning. De Fransen zagen dit met lede ogen aan en verzamelden een leger aan de Frans-Belgische grens om op verzoek van de Belgische regering te hulp te komen. Op 3 augustus viel Turnhout en enkele dagen later kon Antwerpen zonder slag of stoot ingenomen worden. Op 8 augustus versloeg de Prins van Oranje het Belgische Maasleger bij Hasselt. Dat was voor de Belgische regering het sein om de grens voor de Franse troepen open te zetten. Zij trokken op 9 augustus België binnen en zochten de confrontatie met de Nederlandse legers. Op 12 augustus dreigden de Belgen de slag bij Leuven te verliezen en daarmee hun onafhankelijkheid. De nabijheid van de Franse troepen redde hen. Koning Willem I wilde geen strijd leveren met Franse troepen en de Nederlanders trokken zich terug over de grens.

De mobilisatie blijft dan van kracht en een aanzienlijke troepenmacht blijft gelegerd in Noord-Brabant. Voor de bewoners van Noord-Brabant betekende dat jarenlange inkwartiering van en contact met soldaten uit andere delen van Nederland. Een groot deel van die soldaten hing een andere godsdienst aan en was afkomstig uit de steden in het noorden van het land die soms heel andere opvattingen en gewoonten hadden. Hoe de Udenhoutse bevolking daar precies op heeft gereageerd, is niet bekend, maar de komst van de soldaten heeft ongetwijfeld opzien gebaard.

Er zijn meerdere sporen in archieven te vinden van de aanwezigheid van deze soldaten in Udenhout. In dit artikel komen er drie, heel verschillend van aard, aan bod.

I. De registers van de burgerlijke stand

In de registers van de burgerlijke stand van Udenhout zien we sporen van militairen in de jaren 1831-1839. Zie de tabel op de pagina's 15 en 16.

II. Dagboekfragment van Pieter Jacob Costerus

De brieven en het dagboek

In de herfst van 1830 vreesde Noord-Nederland dat het katholieke Brabant zich zou aansluiten bij de opstandelingen in België. Boven de grote rivieren vond men de Roomse revolutionairen in Brussel maar verraderlijke muiters. De aanvankelijke Nederlandse woede veranderde in angst. Op 5 oktober 1830 deed Koning Willem I een "wapenroep", een oproep aan het volk om zich vrijwillig aan te melden voor dienst en hij vond gehoor. De algemene mening in Noord Nederland was dat het land in gevaar was en dat men zich eendrachtig achter de koning moest scharen om zijn troon te verdedigen. De koning stuurde zijn leger naar Brabant waar tienduizenden militairen ingekwartierd werden. Op meerdere plaatsen in Holland werden legers van vrijwilligers opgericht zoals in Amsterdam en Leiden. Ook in Utrecht riep de hoogleraar Van Goudoever op tot bestraffing van de schuldigen aan het oproer. Ruim tweehonderd studenten meldden zich vrijwillig aan en het korps van de Utrechtse Vrijwillige Jagers ging deel uitmaken van het leger, waaronder Pieter Jacob Costerus. Ze bekostigden zelf hun uitrusting, het kostte hen 60 gulden. Vol vuur schrijft hij: *"Met het oog op God, den wreker der ongerechtigheid, met de borst vervuld van heiligheid mijner zaak, hoop ik optetrekken, ten strijden, te overwinnen, of, wordt het mij niet vergund, die overwinning te beleven, het is schoon en vereerend voor het vaderland te sterven."*

Op 11 november 1830 vertrokken de Jagers vanuit Utrecht. De inwoners van Gorinchem haalden hen in, maar de inwoners van Oosterhout verwelkomden hen bepaald niet. Costerus schreef: *"waar van de Nederlanders als "zij" en de Belgen als "wij" werd gesproken".* Zij trokken door naar Bergen op Zoom en daar werden ze gelegerd. Hun tijd brachten ze door met exercities en schietoefeningen. De rest van de tijd verveelden ze zich. Op 8 januari 1831 kwamen de Jagers in Tilburg te liggen en Pieter Jacob kwam met nog drie anderen te liggen bij *"eene bakkerin, weduwe van Ackermans"* die nog 3 kinderen thuis heeft. Hij had geen hoge pet op van die familie. Hij schreef dat het schoonmaken van de dochter niet meer is dan kladden en dat daaruit een betreuenswaardige onreinheid voortvloeit. *"De dochter in haar werkpakje... waarlijk! boven alle verleiding van haren kant verheven; de broeders, het brood trappende, inderdaad ze zouden de klandizie weggagen; de moeder altijd in hetzelfde gewaad. Het zal u dan wel niet verwonderen dat wij nog steeds onder de zelfde lakens slapen, die reeds aan de manschappen van een vroegere inkwartiering dienden. Wat het eeten betreft, dat beantwoordt aan al het overige. Alle dagen spek, alle dagen eene vette soep zonder vleesch, voorts roode aardappelen, waarin men, ik weet niet wat gekoeskoest heeft; eindelijk halfbak met roggebrood waaraan wij reeds hebben meenen te proeven, dat het door de waardige broeders getrapt is."* Al snel slaat de verveling toe. Hij kwam zijn tijd door met schrijven en wandelen in de omgeving. In zijn dagboek beschreef hij zijn waarnemingen. Hij gaf daarin ook zijn mening over de Brabanders. Hij noemde hen dwepers, die graag aansluiting zouden zoeken bij de Belgen maar daar onvoldoende ondernemerszucht voor hebben. Over Tilburg was hij in het geheel niet te spreken: *"... op geene plaats voorzeker is de domkopperij grooter, op geene plaats het gebrek aan edele grondbeginselen meer zichtbaar, dan in Tilburg....Ik heb een dronken kerel hooren zeggen: nee dat verdommen we, om te lezen, dat is allemaal maar om ons tot protestanten te maken."* Op zijn tochten bezocht hij vele plaatsen in de Meierij en op één van die tochten kwam hij terecht in Udenhout vanuit zijn inkwartiering in Tilburg.

Op 2 augustus kreeg het vrijwilligerskorps de order op te marcheren naar België. Zij namen deel aan de 10 daagse veldtocht. De marsroute liep via Hilvarenbeek en Poppel naar Turnhout en uiteindelijk tot aan Brussel. Hoewel het vrijwilligerskorps niet zelf in gevecht verwickeld raakte, benaderden ze het slagveld wel zo dicht dat ze kanonnen hoorden. Nadat de Fransen de Belgen te hulp waren gekomen, staakte de strijd op 12 augustus. De Nederlandse legeronderdelen keerden terug naar Noord-

Brabant. Op 16 september 1831 kreeg het vrijwilligerskorps voor onbepaalde tijd verlof en marcheerde terug naar Utrecht. In Den Bosch was de ontvangst niet al te vriendelijk. Van daar gingen de vrijwilligers met een stoomboot naar Gorinchem, waar ze met saluutschoten en een erepoort als helden werden binnengehaald. Op 21 september marcheerden ze Utrecht binnen. Ook daar kregen ze een ware heldenontvangst.

Udenhout, 10 mei 1831: bezoek op het kasteel de Strijdhoeve

Op deze dag bezocht Pieter Jacob Costerus Udenhout. Hij besteedde in zijn dagboek daar een bladzijde aan en met die korte passage raakt Udenhout de geschiedenis van Nederland in het jaar 1831. In zijn dagboek schreef Pieter Jacob: *“De fraaiste wandeling voorzeker, die men van hier in den omtrek kan doen, is naar Udenhout. De weg gaat over Enschoot en Berkel. Meestal heeft men eene laan, gevormd door hoogopgaande boomen, die eene aangename schaduw aanbieden. Hier ziet men geene dorre heide, maar weelig koorland, in vollen bloei, afgewisseld door tamelijk goede weiden. Bijzonderheden vindt men op geene der genoemde plaatsen, maar men treft te Udenhout een buitengoed aan, door eene vrij zonderlinge eigenaarster bewoond. Dezelve verloochent op verschillende manieren hare sekse en vindt er een genoeg in, voor man door te gaan. Mevrouw Van Frankenberg, zoo is de naam der vrouw, vond reeds bij het leven van haren man goed, zich in mansgewaad te tooien. Zij verkiest, vooral wanneer er vreemden bij zijn, gelijk het nu met inkwartiering meermalen het geval was. mijnheer! genoemd te worden en is er mede gediend, wanneer vreemden haar dezen naam geven. Vrouwelijke handwerken oefent zij niet uit, maar zoolang haar de jaren het toelieten, was zij eene dolle liefhebster van de jagt, reed zij als een man te paard en mogt zij gaarne visschen. Ook nu nog rookt zij tusschen beide, doch besteedt een voornaam deel van haren tijd aan lezen. Onze nieuwsgierigheid was verregaande opgewekt, om met deze zonderlinge vrouw te spreken en wij besloten daarom te verzoeken van de plaats eens te mogen zien. Het verzoek werd ons toegestaan, doch haarzelve spraken wij niet. Ik bezigde alle mijne slimheid, om uit den knecht bijzonderheden nopens zijne meesteres te lokken, doch, daar deze op dergelijke aanvallen gewapend scheen, won ik niet dan schrale berigten in. In één woord, wij waren, bij ons vertrek, niet veel wijzer omtrent mevrouw Van Frankenberg.... Een enkele maal zagen wij haar met een vluggen tred de trappen van het huis opgaan maar zich onmiddellijk in huis wegmaken. Zij was toen in mansgewaad.”*

De schrijver van het dagboek

Op 3 oktober 1806 werd Pieter Jacob Costerus in Edam geboren als zoon van de burgemeester van die plaats. Op 16-jarige leeftijd verloor hij zijn vader. Zijn moeder was al eerder overleden. Vanaf toen gingen zijn broers hem financieel ondersteunen. In 1826 ging Pieter Jacob studeren aan de universiteit van Utrecht, aanvankelijk voor predikant maar later letteren. In 1830, tijdens de Belgische omwenteling, ging hij als student in dienst bij de Utrechtse Vrijwillige Jagers. In die periode hield hij een dagboek bij en schreef vele brieven aan zijn broers. Deze brieven en zijn dagboek zijn bewaard gebleven. Na ontslag uit de dienst studeerde hij verder en promoveerde uiteindelijk tot doctor in de letteren. Hij trouwde in 1834 met Wilhelminse Jacob Cornelia Teengs. Zijn hele leven was hij (con)rector. Daarnaast schreef hij veel en is ook korte tijd lid van de tweede kamer geweest. Op 16 maart 1862 overleed hij plotseling.

Nog enkele opmerkingen over het dagboek

Het dagboek schetst een prachtig tijdsbeeld. Tien maanden is Pieter Jacob in Noord-Brabant geweest. Hij geeft een uitvoerig verslag van alle verwickelingen over de

oorlog. Dat geeft een beeld hoe de Noord-Nederlanders in die tijd over de Belgische opstand en Brabant dachten.

Op een gegeven moment vroeg hij aan zijn broer om hem te komen bezoeken. Zijn broer overwoog, ter beperking van de kosten, om te voet naar Tilburg te komen. Met de diligence zou het 20 gulden kosten en te voet op en neer zou het 8 dagen vergen. Hij kon ook met de diligence van Utrecht naar Gorinchem en dan te voet over Breda maar moet dan wel voor 9 uur 's avonds in Breda zijn want dan sloot de poort. Wat een andere tijd!

In Tilburg bezocht hij een fabriek op stoomkracht en in Eindhoven een textielabriek waar 1300 mensen werkten. Als aandrijfkracht gebruikte men daar het water van de Dommel. Hij schrijft: *"De gedachte dat zoovele honderden van menschen hier hun leven verslijten, alleen om zoodanige werkzaamheden te verrigten, als hun door machines worden opgelegd, werkzaamheden, gepaard met een geraas en eene eentoonigheid, die verschrikkelijk verdienen genoemd te worden, maakte eenen diepe indruk op mij. Kinderen van 8 en 10 jaren worden hier reeds gebruikt om dingen van minder aanbelang uit te voeren. Hoe zullen zij toch op deze wijze nuttige kundigheden opdoen? Hoe zullen hun edele grondbeginselen, verhevene denkbeelden worden ingeboezemd? Inderdaad het fabrieksleven is eene pest voor de maatschappij..... De fabrieksarbeiders die ik gezien heb, werken mede, om het gezag der geestelijken staande te houden, dewijl in dezelve de menschen hunne aanleg verstikken en een beuzelgeest opdoen".*

Mevrouw Van Franckenberg, die hij bezocht, was Maria Susanna Johanna baronesse van Dopff geboren op 21 januari 1760. Zij huwde in 1788 met Jan Carel Frederik van Franckenberg en Proschlitz. Zij kregen 5 kinderen, waarvan alleen Wilhelmina in leven bleef. Deze dochter huwde in 1832 met Théophile Lemire. Jan Carel Frederik werd door Lodewijk Napoleon in de adelstand verheven en benoemd tot eerste maire (burgemeester) van Udenhout. Hij overleed op 4 maart 1827. Toen Pieter Jacob Costerus het kasteel bezocht was mevrouw Van Franckenberg dus 71 jaar en al 4 jaar weduwe. Uit de tekst blijkt verder dat op het kasteel in Udenhout toen ook soldaten waren ingekwartierd.

III. Udenhout in de Leeuwarder Courant

Sinds enkele jaren komen in toenemende mate kranten via internet beschikbaar voor onderzoek. In de meeste gevallen zijn de artikelen prima te doorzoeken, op elk willekeurig woord. Zoeken in de Leeuwarder Courant op het woord Udenhout levert enkele berichten op uit de periode van de Belgische Opstand. Die krant drukt in de aflevering van 17 september 1832 af ... *zijn de thans door de Vriesche batailljons betrokkene kantonnementen als volgt: 1ste afdeeling 1ste bat. Vriesche mobiele schutterij, Aarle Rixtel, Lieshout en Stiphout; 2de bat. Vriesche mobiele schutterij, Udenhout, Enschoot en Berkel.* En op 9 april 1833 bericht dezelfde krant: *Ons is van goederhand berigt, dat het 9de bataillon der 1ste afdeeling Vriesche Schutterij, sedert den 1 van dezen van Chaam, Gilzen en Rijen vertrokken is; dat de 1ste, 2de en 3de Kompagnien thans gekantonneerd zijn te Udenhout en de 4de en 5de te Loon op Zand.*

De verdere wederwaardigheden van deze afdelingen zijn niet terug te vinden in de krant. Negentig jaar later komt er toch een vervolg op deze berichten als H.J. Busé een verhaal publiceert in de Leeuwarder Courant van 31 maart 1920. Het is een curieus verhaal over een hond die mogelijk in het kasteel van Udenhout het levenslicht zag.

Hieronder het integrale krantenartikel, in de oorspronkelijke spelling.

Klein Feuilleton

UDO MURKS VAN UDENHOUT

of: hoe een hond omstreeks 1830 over echtscheiding oordeelde.
(een historisch verhaal)

Deze Udo was dus, zoals men uit den naam zou kunnen opmaken, geen edelman noch een bourgeois, ja zelfs geen proletariër. Hij was maar een hond, als stond hij in eenige opzichten hooger dan sommige menschen te zamen.

Zijn vader, Murk Holzes, behoorde in 1831 tot het 2e bataljon der Mobiele Schutterij in Friesland, dat om de talrijke honden die er bij waren, gewoonlijk "Het hondenbataljon" werd genoemd; en daar zijn voorzaat in 1812 verzuimd had voor den Maire van Ferwerderadeel een geslachtsnaam aan te nemen, werd hij door de soldaten van het 2de bataljon Friesch-weg "Murk Holzes" genoemd.

Deze Murk nu had korten tijd verkeerung gehad met zekere Nienke Wijtses van hetzelfde bataljon, toen beiden met de Friesche schutters ter Tiendaagschen Veldtocht waren uitgetogen, en na eenigen tijd van vaste en daarna sterke verkeerung was het uitgelopen op wat wij bij de menschen een huweljk noemen. Alleen Murk zou uit den strijd terugkeeren; dan helaas, niet met lauweren gekroond, maar met schande overluden. Zonder eenige gewetenswroeging liet hij Nienke aan haar lot over, toen z.i. de wittebroodsweken achter den rug waren; en toen de verstootene, gescheiden als zij was van tafel en bed, een onverstorven weduwstaat had opgezet, bracht zij in het Brabantsche dorpje Udenhout een tweeling ter wereld; maar toen zij tijdens hare bevalling in de keuken van het kasteel aldaar den roffel hoorde slaan, sprong zij door het raam en volgde met prijzenswaardige trouw het bataljon. Toen zij na geëindigden marsch binnen de jurisdictie van het dorp nog een drieling het leven schonk, was haar dit te machtig en werd zij, na overleden te zijn, met militaire eer begraven. Van dit vijftal bleef één zoon in leven, die naar zijn vader Udo Murks werd geheeten en daar hij in Udenhout het levenslicht aanschouwde, werd door de soldaten in het vervolg over hem gesproken als zich noemende en schrijvende "Udo Murks van Udenhout".

Het is van deze Udo, dat ik u vertellen ga wat ik vond opgetekend in het Journaal van mijn grootvader, die den Tiendaagschen Veldtocht meemaakte; een journaal, geschreven in zulk een fijn kribelschrift, dat mijn grootmoeder altijd zei: "die regels van jou lijken wel vlooitjes aan een draadje geregen."

Dan ter zake!

Zijn eerste levensdagen marcheerde Udo België binnen, liggend op den ransel van mijn grootvader, die zich zijn lot had aangetrokken, niet alleen, omdat hij toevallig getuige was geweest van het kortstondig huweljksgeluk zijner ouders, maar vooral, omdat hij als ijverig bestudeerder van Darwin's "Biologische Meesterwerken" wenschte na te vorschen, hoe de vaderlijke lichtzinnigheid en de moederlijke trouw in dit kind op elkaar zouden inwerken. De oude Murk Holzes namelijk bekommerde zich om beloften noch gevolgen en hield zich aan de leuze der mobiele Friesche Schutters: "Zoo menig stad, zoo menig meisje". Van de eerste levensdagen van Udo is dus niets te vertellen. Zelfs in den strijd lag hij op mijn grootvaders ransel, bemoedigde hem door goedkeurende kefjes 7 augustus 1831 in het bekende gevecht bij Kermpt, waarbij zoveele mobiele schutters vielen, doch mijn grootvader overeind bleef staan, en 's avonds bij het bivakvuur leerde hij zijn zwarte kraaloojes steeds verder opendoen om den baas te bestudeeren, die bij een reuzenvuur zat te lezen in Darwin's "Gemoedsaandoeningen bij den Mensch en de Dieren", dat hij half van buiten kende.

Na tien dagen kwamen mijn grootvader en Udo Murks van Udenhout weer heelhuids uit België terug, doch bleven nog langen tijd op de grenzen. Zoals ieder weet. En teruggekeerd in het burgerlijk leven, bleef Udo nog langen tijd een ernstig object van waarneming, doch toen mijn grootvaders geduld te lang op de proef werd gesteld,

deed hij den hond over aan een kinderloos echtpaar. Toch zou hij nog vernemen, welken kant Udo Murks zou uitgaan. Bij dit echtpaar bewees Udo nl. gewichtige diensten als bliksemafleider; want deze twee menschen, die in elkanders nabijheid steeds meer bevroren, verbitterden elkaars leven, terwijl Udo de eenige band tusschen hen bleef en langen tijd hun leven nog eenigszins dragelijk maakte. Zij spraken meer met hem dan tot elkaar. Met zijn hondenneus had hij reeds lang het fijne van de zaak begrepen en vaak, wanneer zij hun huwelijk ellende luide demonstreerden, keek hij met nog meer melancholie naar zijn beide menschen, dan honden gewoonlijk doen; hij kon dan soms erbarmelijk huilen om zoveel menschenwee.

Dan, dit alles mocht niet baten.

Toen zij nu langen tijd als twee ijsbergen met dezelfde zeestrooming waren meegedreven, nu en dan geweldig tegen elkander waren aangeboden, niets deden dan koude uitstralen en geen enkele poging aanwendden om in deze diep-treurigen toestand eenige verbetering aan te brengen, besloten zij te scheiden; en nadat de zaken geregeld waren, liepen zij op een triestigen herfstdag zwijgend het erf af en het brugje over, waarna de een rechts en de ander links zou gaan. Toen was het groote oogenblik van Udo Murks van Udenhout's leven gekomen.

Als hond had hij reeds vele echtscheidingen bijgewoond en meende, dat dit moeilijk anders kon; bovendien, de staat zorgde wel voor de opvoeding der kinderen; maar omdat hij menschen hooger stelde dan dieren, meende hij dat de eersten dan ook anders moesten handelen, - indien het mogelijk was. Hij hield van deze ongelukkige menschen evenveel en ging eerst met den baas mee, ... daarop de vrouw achterna, ... maar toen de afstand tusschen hen, die nog de tweede maal juichten "Enfin seul!", steeds grooter werd, ging hij op de brug zitten en jankte en huilde met den neus in den wind erbarmelijk; want de dieren, hoewel minder ontwikkeld naar verstand, gemoed en geweten, bezitten een fijn ontwikkeld instinct om te begrijpen en te gevoelen en zijn minder gedegeneerd dan de menschen.

Mijn grootvader hoorde het geval, ontfermde zich over den gansch vereenzaamde, die zoo glansrijk de proef van trouw had doorstaan, maar door de menschen verhinderd werd haar te voltooiën. Veel later, op een lange wandeling, heeft Udo hem haarfijn alles verteld, want dank zij zijn studiën in de "Gemoedsaandoeningen" verstond en begreep mijn grootvader hem volkomen, hoewel hij de taal zelf niet sprak, en bracht het verhaal in menschentaal over.

"En nu en dan", vertelde de oude man mij later, "keek Udo door de traliën van zijn muilkorf mij trouwhartig aan als een ridder door zijn maliënkap naar zijn jonkvrouw (), als wilde hij vragen:*

*"Waar werd oprechter trouw,
dan tusschen mij en jou,
Ter wereld ooit gevonden"*

En soms kreeg ik den indruk, alsof hij zich nog schaamde over die menschen".

H. J. BUSÉ.

(*) Deze grootvaderlijke beeldspraak beviel mij maar slecht.

Bronnen

Bij deel I:

- http://nl.wikipedia.org/wiki/Verenigd_Koninkrijk_der_Nederlanden
- http://nl.wikipedia.org/wiki/Zuidelijke_Nederlanden
- http://nl.wikipedia.org/Belgische_Revolutie
- http://nl.wikipedia.org/Tiendaagse_Veldtocht

Bij deel II:

- Brieven en dagboek van den Utrechtschen Vrijwilligen Jager Pieter Jacob Costerus 1830-1831

Dr. M.G. de Boer en Dr. J.C. Costerus Amsterdam 1917

- Bericht van de 10 daagse veldtocht België en Noord-Brabant in de frontlinie J.G. Kikkert Rotterdam 1980
 - Kasteel de Strijdhoeve 1380-1982 Jan van de Voort Udenhout 1982
 - Meer over het leven van Pieter Costerus:
http://www.dbnl.org/tekst/_jaa002186301_01/_jaa002186301_01_0016.htm
- Bij deel III:
- <http://www.archiefleeuwardercourant.nl/>

Uit het register van de Burgerlijke Stand 1832-1839

Naam	Beroep	Geboren	Ouder
Johannes Antonie IJsbrand de Boer	regiment kurrassiers nr. 3 6de compagnie	geboren te Enkhuizen rond 1796	zoon van IJzebrand en Petronella Schole
Gijsbertus Antonis Pippel	schutter	geboren te Haaften rond 1803.	zoon van Teunis en Elisabeth Uitermaat
Hendrik Johannes van der Vaart	militair (fuselier)	geboren rond 1803	
Gerardus van den Akker	militair	geboren rond 1801	
Joannes Henricus Junius (woonplaats: Grave)	militair (schutter)	geboren rond 1796	
Bernardus van der Borg	militair (schutter)	geboren rond 1806	
Hannes van Hek	militair	geboren rond 1804	
Wouter van Zon	treinsoldaat	geboren te Gilze rond 1812	zoon van Adriaan en Cornelia van Zon
Ansulus Antoni Alberts	militair (conducteur der artillerie)	geboren rond 1791	
Gotlib Benjamin Ernst Jan Hendriks	militair (tamboer)	gedoopt op woensdag 28 november 1810 te Deventer	zoon van Johan Hendriks en Ida Matheus
Aart Beijer	militair (wachtmeester)	geboren rond 1800	
Carolus Josephus Faber	militair	geboren rond 1807	
Andreas Rijvis	militair (kannonier)	geboren rond 1799	
Hendrik Brandt	militair	geboren rond 1808	
Johann Sebastiaan Muller	militair (opperwachtmeester)	geboren rond 1809	
Hendrikus Vis	militair (kannonier)	geboren rond 1793	
Joseph Antonis Nijssen	militair (kannonier)	gedoopt op zondag 24 mei 1801 te Oud-Gastel	zoon van Antonis Nijssen en Elisabeth de Laat
Arie de Bruin	militair (opperwachtmeester)	geboren rond 1804	
Engel Kaslander	kannonier		
Petrus Jacobus Brouwers	militair (wachtmeester)		
Dirk Lambert Holsboer	militair (sergeant)	geboren rond 1803	

Partner	Getrouwd	Kinderen	Geboren	Overleden
				21 maart 1831 te Udenhout
				25 september 1831 te Udenhout
X Joamaria Catharina Hendriksen geïnterneerd in Udenhout		Hendrik Johannes	zaterdag 28 april 1832 te Udenhout	maandag 14 mei 1832 te Udenhout 16 dagen
X Barbara Lahojj geïnterneerd in Udenhout.		Barbara	vrijdag 25 mei 1832 te Udenhout	
X Ludovica Elisabeth Christina van der Staaij		Henrica Elizabeth	dinsdag 26 juni 1832 te Udenhout	
X Gozina Willems Lodewicks Bijer		Johanna Maria Francisca Josepha	woensdag 12 februari 1834 te Udenhout	
X Maria Anna Geoffroi		Maria Lowiza	donderdag 6 maart 1834 te Udenhout	
				6 oktober 1834 te Udenhout
X Catharina Antoine		Henri Emil	rond 1828 te Hoei (B)	woensdag 22 oktober 1834 te Udenhout
X Berendina Hendrik Pipenbroek	vrijdag 16 januari 1835 te Udenhout			
X Marie Josephine Rosalie Anne Petronella Petre		Willem	woensdag 2 september 1835 te Udenhout	
X Maria Anna Lodewijk Dist rond 1804 geboren te 's-Hertogenbosch				Maria Anna Lodewijk Dist, 12 september 1835 te Udenhout
X Hendrika Agatha de Lange		Leonardus Arnoldus Petrus	Udenhout op 28 juni 1835 Udenhout op 17 september 1836	
X Alida Jacoba Hagen		Hendrik	zondag 11 oktober 1835 te Udenhout	
X Sophia Varissieau		Anna	vrijdag 16 oktober 1835 te Udenhout	
X Cornelia Hendrik xrand, wasvrouw			rond 1799 te Breda	dinsdag 27 september 1836 te Udenhout
X Maria Peter de Wijs	17 november 1836 te Udenhout			
X Wilhelmina Elisabeth Rubsamen		Christina	vrijdag 27 januari 1837 te Udenhout	
X Theresia Thomas		Johannes	26 juni 1837 te Udenhout	
X Gertruda Jansen		Henricus	rond 1834 te Boxtel	vrijdag 28 juli 1837 te Udenhout
X Maria Gertruda Rutte			rond 1797 te Rotterdam	donderdag 18 april 1839 te Udenhout

Dromen van Paralympics 2012

Lon Maijen nationaal kampioen dressuur 2001, 2002 en 2004

Lia Clement – Verhoeven en Kees van Kempen

In 2009 bestaat rijvereniging Sint-Lambertus Udenhout 75 jaar. In de fotokroniek in deze Sprokkels vindt u een terugblik op die 75 jaar. Een van de leden van deze vereniging, Lon Maijen, rijdt internationale wedstrijden. Een goede reden om haar te portretteren.

Met paarden opgegroeid

De ouders van Lon, Ad en Jeanne Maijen, hebben altijd paarden gehad. Zo leerde Lon al vroeg in haar jeugd er van te genieten om op een paard te zitten. Op haar zesde kon ze via Jan en Berdien van Rijswijk voor een pony gaan zorgen; die kon zij borstelen en aaien en ermee rijden. Die pony heette Olga. Op haar zevende verjaardag kreeg Lon zelf een pony. Deze luisterde naar de naam Jeanette. Vanaf haar achtste is ze wedstrijden gaan rijden bij de Udenhoutse ponyclub.

Leren omgaan met de handicap

Lon Maijen is blind en dat was voor de ponyclub even wennen. In het begin stonden er mensen langs de kant van de rijbaan om aanwijzingen te geven. Goed bedoeld schreeuwde de een nog harder dan de ander: rechts, links, wenden, halt houden, etc. Dat was niet het goede systeem. Men heeft toen bedacht om iemand met een andere pony voor Lon uit te laten rijden, waarbij de eerste pony een belletje onder zijn buik droeg dat Lon kon volgen. Lon reed zo de figuren op gehoor. Helaas werkte ook dit systeem niet altijd vlekkeloos. Zo kwam het nogal eens voor, dat een jury niet alleen het rijden van Lon beoordeelde, maar ongewild rekening hield met de wijze van rijden van de kopruijer.

Dressuur betekent eigenlijk het gymnastiseren en het gehoorzaam maken van het paard door de ruijer. Daarmee is het de basis van alle andere ruitersporten. Een dressuurproef vindt plaats in een rijbaan van 20 bij 40 meter. Op verschillende plaatsen aan de rand van die baan staan letters, A, F, B, M, etc. Voorafgaand aan een wedstrijdseizoen wordt door de wedstrijdbond bepaald welke proeven er gereden moeten worden. Dit heeft als voordeel, dat je de proeven van tevoren kunt oefenen, zodat je tijdens een wedstrijd zo optimaal mogelijk kunt presteren. Voorbeelden van oefeningen en figuren die in een dressuurproef voorkomen zijn: bij A afwenden, tussen X en G halt houden en groeten, tussen H en K schouder binnenwaarts, enzovoorts. Al die oefeningen en figuren kan Lon natuurlijk trainen, als de positie van A, F, B, M, C, etc. maar bekend is. Dat is eenvoudig op te lossen als bij die letters personen staan die de letters, zonder verdere aanwijzingen, hardop roepen. Dan weet Lon genoeg, want zij kent na wekenlange training de te rijden figuren van buiten. Deze personen worden callers, levende letters, genoemd. De hier beschreven methode wordt gebruikt bij landelijke en internationale wedstrijden voor zowel mensen met een lichamelijke en/of zintuiglijke beperking als in de reguliere wedstrijdssport.

Gehandicaptensport

Lon kwam in contact met Harrie Nieuwhuis, die haar op het spoor zette van de wedstrijdssport voor mensen met een lichamelijke of zintuiglijke beperking. Dat was in 1994, het jaar dat Lon 16 werd. De eerste wedstrijden waaraan Lon deelnam, waren de selecties voor het WK in Engeland. Mede dankzij de vele trainingen onder leiding van René van der Loo presteerde Lon op deze wedstrijden zo goed, dat zij in

aanmerking kwam voor uitzending naar het WK in Hartpury. Op dit WK eindigde Lon als achtste. De Nederlandse Ineke de Groot werd wereldkampioen. Zij reed toen nog op de pony Boy. Een jaar later kreeg Lon een paard, Just in Time, waarmee zij eveneens ging deelnemen aan zowel nationale als internationale wedstrijden. Met dit paard behaalde zij op een internationale wedstrijd voor aangepast sporten in het Belgische Mol zelfs een 2^e plaats.

Bij zulke wedstrijden worden de deelnemers ingedeeld in vier klassen, grades. Een maatstaf hierbij vormt de mate van mobiliteit van de ruiter. Hoe mobieler de ruiter is, des te hoger is de klasse waarin hij wordt ingedeeld. In Grade I starten dan ook de mensen met de zwaarste beperking, terwijl in Grade IV de ruiters met de lichtste handicap zijn ingedeeld. Lon is ingedeeld in Grade III.

Maar niet alleen de tak van het aangepast sporten kent een indeling in verschillende klassen. Ook de reguliere paardensport, waarin Lon eveneens zeer actief is, kent een dergelijke indeling, namelijk in de klassen: B (beginners), L (lichte klasse), M (middenklasse) en Z (zware klasse). De hoogste klasse waarin Lon tot nu toe is uitgekomen, is de klasse M2. Dat was met het paard Ischa.

Anky van Grunsven

Meervoudig olympisch kampioene Anky van Grunsven is een grote favoriet voor vele mensen binnen en buiten de paardensport, zeker ook voor Lon Maijen. In 1995 beleefde Lon dan ook een geweldig moment. Anky van Grunsven op haar paard Bonfire, de wereldkampioene Ineke de Groot op haar paard Titon en Lon Maijen op haar pony Boy gaven een dressuurdemonstratie op Indoor Brabant. Tijdens deze demonstratie maakte het grote publiek kennis met het fenomeen 'callers'. Men ging denken in mogelijkheden in plaats van onmogelijkheden.

Nationaal kampioen

In de jaren na deze happening bleef Lon zeer actief bij de wedstrijdsport. Zo werd zij Nederlands kampioen in 2001, 2002 en 2004. In 2001 en 2002 reed Lon op haar eigen paard Cher. In 2004 raakte het paard Ischa, waarmee zij eigenlijk zou starten, geblesseerd, waardoor deelname aan het NK voor haar in eerste instantie niet mogelijk leek. De redding kwam echter van een collega-ruiter, Jan van Zelst uit Oirschot, die zijn paard Judith aan Lon ter beschikking stelde, waardoor zij toch kon starten. Normaal moeten paard en ruiter/amazone veel langer aan elkaar wennen om op een wedstrijd goed te kunnen presteren, maar bij Lon en Judith ging dit als vanzelf. Het behalen van dit Nederlands kampioenschap was voor Lon dan ook onvergetelijk.

Intussen kan Lon al op een mooie palmares bogen:

- 1994 8^e WK Hartpury Engeland
- 1995 2^e internationale wedstrijd Mol België
- 1997 6^e internationale wedstrijd Hartpury Engeland
- 2001 1^e NK
- 2001 Nominatie sportvrouw van het jaar gemeente Tilburg
- 2002 6^e Dutch Open Helvoirt
- 2002 7^e EK Portugal
- 2002 1^e NK
- 2002 Nominatie sportvrouw van het jaar gemeente Tilburg
- 2003 6^e internationale wedstrijd Hartpury Engeland
- 2004 4e internationale wedstrijd Moorseele België
- 2004 1e NK
- 2004 Nominatie sportvrouw van het jaar gemeente Tilburg
- 2005 5e internationale wedstrijd Mannheim Duitsland

De laatste jaren kan de gehandicaptensport op meer en meer waardering rekenen. En net als het Nederlands Olympisch Comité niet alleen de deelname aan de gewone Olympische Spelen coördineert, maar ook de deelname aan de Paralympics, zo is ook de hippische gehandicaptensport integraal onderdeel van de K.N.H.S., de Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie.

Topsport

Lon Maijen beoefent topsport. Zes dagen per week trainen paard en amazone een uur per dag. Daarnaast doet Lon ook minimaal een uur per dag conditietraining om zelf fit te blijven.

In augustus 2005 studeerde Lon af aan de Universiteit van Tilburg als meester in de rechten.

De ouders van Lon, Ad en Jeanne, zijn trots op hun dochter en volgen haar op alle wedstrijden.

Rio Porto

Op dit moment berijdt Lon het paard Rio Porto. Een 10-jarige merrie die eigendom is van haar moeder. In het begin klikte het nog niet zo goed tussen paard en amazone, maar geleidelijk aan raakten zij, mede dankzij de vele trainingsuren onder leiding van dressuurspecialist Frenk Jespers uit Teteringen, steeds beter op elkaar ingespeeld. Lon hoopt dan ook weer op kampioenschappen en droomt van de Paralympics in 2012 in Londen.

Wij wensen haar bij voorbaat veel succes met dit ambitieuze plan.

Rijvereniging viert 75-jarig bestaan

Uit het fotoalbum van....

de rijvereniging St.-Lambertus

Met medewerking van Gerardus Moonen en Jos Viveen

In de weekenden van 21 en 28 juni 2009 viert Rijvereniging Sint-Lambertus haar 75-jarig bestaan met twee grote toernooien, een voor pony's en een voor paarden, georganiseerd op een terrein aan de Vijfhuizen nabij de Houtsestraat.

De rijvereniging is opgericht op 28 januari 1934. Doel was om de jonge boeren in hun vrije tijd door middel van sport en spel beter met paarden te leren omgaan. In het begin kwamen er deskundigen van buiten Udenhout om leden te bekwamen in dressuur en in het rijden in achttalverband. Het eerste oefenterrein lag bij de Del aan de Groenstraat, ter hoogte van de huidige Langenhof. Al snel deden de leden mee aan gewestelijke en kringconcoursen. In 1948 organiseerde de vereniging voor het eerst in Udenhout een concours hippique. In 1958 mochten voor het eerst amazones meedoen. In 1962 is een ponyclub opgericht. Deze was eerst zelfstandig, maar nu onderdeel van de rijvereniging. In 1982 is de basis gelegd voor de bouw van manege de Vierhoeven op het sportpark langs de spoorlijn. Op dit moment telt de vereniging 90 leden.

Burgemeester van den Biezenmortel

Pater Monaldus van den Broek (1914-2008)

Frank Scheffers

Op 31 januari 2008 overleed in het Tilburgse Kapucijnenklooster Pater Monaldus van den Broek in de gezegende leeftijd van bijna 94 jaar. Onder zijn levensmotto 'Gods woord spreken en met volle teugen van het leven genieten' was deze zeer karakteristieke Kapucijn 33 jaar pastoor van Biezenmortel, dat hij hoedde als een vaderfiguur. Gekscherend werd hij de burgemeester van d'n Biezenmortel genoemd. Bij officiële gelegenheden in Biezenmortel, waar de burgemeester van Udenhout en later die van Haaren uitgenodigd werd, was het Pater Monaldus die steevast naast de officiële burgervader de show stal met zijn met humor doorspekte sappig Brabants. In het eerste boek van het schrijversteam van Heemcentrum 't Schoor, het boek *Over d'n Biezenmortel*, is een foto opgenomen waarop Pater Monaldus gebroederlijk samen met burgemeester Tops de sloophamer hanteert om een officieel begin te maken met de restauratie van gemeenschapshuis de Vorselaer. De totstandkoming van het boek *Over d'n Biezenmortel* en daarmee ook de oprichting van het schrijversteam is overigens ook te danken aan Monaldus. Toen in 1991 door het Udenhoutse kerkbestuur een boekje verscheen over 150 jaar Sint-Lambertuskerk sprak hij het bestuur van het zojuist opgerichte Heemcentrum er op aan, dat het ook eens tijd werd voor een boek over d'n Biezenmortel. Op zijn typische manier: als een man met trots, charmes, vleidend en strelend naar de medemens wist hij in het dagelijks leven zijn parochianen en nu ook enkele heemkundigen te motiveren. Twee jaar later was het boek over "n dorp apart" gereed en kon Monaldus het eerste exemplaar vol trots in ontvangst nemen.

Pater Monaldus werd geboren als Marinus Hendrikus van den Broek op 15 februari 1914 in Nuenen. Hij was het derde kind en tevens de oudste zoon uit een gezin van twaalf kinderen. Zijn vader was voorwerker bij de gemeente. Het gezin Van den Broek woonde niet ver van een Kapucijnenklooster. De paters kwamen vaak bij hen op bezoek en op die manier maakte Pater Monaldus kennis met de orde van de Kapucijnen. Op het seminarie heeft Monaldus filosofie en theologie gestudeerd. Bij het noviciaat kreeg hij de naam Monaldus, die toebehoorde aan een prediker in het voormalige Joegoslavië. In 1940 werd Monaldus tot priester gewijd. Een jaar later volgde de benoeming tot leraar aan het Klein Seminarie. Hij gaf er onder andere les in wiskunde. In 1943 werden vrijwilligers gevraagd om zich voor te bereiden op een eventuele uitzending naar Rusland. Als de oorlog afgelopen zou zijn, zou er getracht worden contact te leggen met de Russische bevolking met het doel de in de elfde eeuw ontstane scheiding met de Rooms Katholieke kerk ongedaan te maken en de Slavische volkeren weer bij Rome te voegen. De "Russische paters" verdiepten zich in de Oosterse theologie, Byzantijns-Slavische ritus en de Russische taal. Ze vierden bovendien in het Kapucijnenklooster wekelijks een mis in Byzantijnse stijl en droegen zelfs zeer lang achterovergekamd haar, wat zelfs de "leken" toen nooit zó droegen, en de Kapucijnen al helemaal niet; Die hadden als kapsel een smalle ring van kortgeknipt haar rond een verder kaalgeschoren hoofd. Helaas was het allemaal voor niets, want na de oorlog bleef de Russische grens gesloten voor de missionarissen. Monaldus werd rondtrekkend predikant. Overal in Nederland gaf hij missies, parochieretraites, retraites aan middelbare scholen, ambachtsscholen, kweekscholen en bezinningsweken in gevangenissen. Verder werkte hij in arbeiderswijken, bijvoorbeeld in Nijmegen en Breda. Hij vergaarde daarbij een enorme mensenkennis en dat kwam van pas toen hij in 1969 werd benoemd tot rector van de Kapucijnenkerk in Biezenmortel. De Kapucijnen waren inmiddels vertrokken uit het klooster en Monaldus trok in bij de nieuwe bewoners, de zusters Franciscanessen. Monaldus ging met zijn tijd mee. Toen het mogelijk was om als

bestuur van de parochie de verantwoordelijkheid wat meer te spreiden, greep hij die mogelijkheid met beide handen aan. Begin jaren tachtig vormde hij het oude kerkbestuur om tot een modern parochiebestuur met parochievergadering. Via een diepgaande cursus van een jaar werden mensen klaargemaakt om met de verantwoordelijkheid voor de leiding van de parochie op een goede manier om te gaan. Dit leidde tot een primeur in het bisdom Den Bosch. In 1982 had Pater Monaldus het jongste parochiebestuur van het Bisdom. En dat was nog niet alles, het waren ook allemaal dames. Pater Monaldus was er graag bij als er wat te doen was. Zo was hij jarenlang geestelijk adviseur van voetbalclub VCB, voorzitter van het bestuur van het gemeenschapshuis, het schoolbestuur, met carnaval de "Kleuvenherder" en de grondlegger van het genootschap van d'n Udenhoutse broeder. Toen ook de zusters in 1994 vertrokken uit Biezenmortel betrok Pater Rector de voormalige onderwijzerswoning aan de overkant van de straat. Daar woonde hij naast Cafeteria 't Capucijntje en Café de Poater, zo genoemd als een eerbetoon aan het goede werk dat de Kapucijnen in het algemeen en Monaldus in het bijzonder voor Biezenmortel hebben verricht. In 2002 verhuisde Monaldus naar het klooster-verzorgingshuis in Tilburg, maar niet voordat hij op zijn kenmerkende manier een waardig opvolger had geregeld in de persoon van Pater Kleophas van Laarhoven, die zich in november 2002 als Pater Sjef voorstelde.

Bronnen:

Teksten Pater Sjef en Wim van Kempen bij de afscheidsdiensten van Pater Monaldus 2008

Artikel Luc Parijs in weekblad de "Meijerij", augustus 2000

Artikel Rogier 't Hoen in "Kap en koord", augustus 1995

De Grote Kom

Bert van Asten

Oudere Udenhouters herinneren zich de Grote Kom als een omheind stuk bos met een vijver en een zomerhuisje. Anderen kennen de Grote Kom als een vijver met daaromheen bloeiende rododendrons, gelegen achter het Mariakapelleke aan de Schoorstraat. Omdat de Grote Kom voor mij vele mooie herinneringen heeft, heb ik nader onderzoek gedaan naar de geschiedenis van dit unieke gebied, dat ruim 3 ha groot is. Als jongetje van 10 jaar kwam ik al in dit prachtig aangelegde park met mijn vader en/of met mijn oom Bart Vriens.

Ontstaan van de Grote Kom

Er bestaan veel suggesties en zienswijzen over het ontstaan van de Grote Kom in het natuurgebied den Brand. Volgens mij zijn de Grote Kom en ook de Kleine Kom gegraven kuilen ter ophoging van een dijk, gelegen aan de zuidkant van het veengebied den Brand, later de Schoorstraat genoemd. Deze conclusie is te rechtvaardigen als ik het artikel lees van W.H. Leenders, geschreven in 1982 in het tijdschrift De Kleine Meijerij.

In de 15^e eeuw lagen hier twee hoeven namelijk de Grote en de Kleine Strijthoeve. Het kasteel de Strijthoef is gebouwd op de Grote Strijthoeve, dat lag tussen de Kleine Strijthoeve en het Clappenschoor. In die tijd was het Clappenschoor een geweldige uitvinding. Het was een soort stuw waarvan men "de deuren" kon dichtklappen om de waterstand te regelen richting den Brand. Het Clappenschoor lag ter hoogte van het huidige Café Boslust.

De Grote Kom behoorde tot de Strijthoef

In 1619 bij de verdeling van de bezittingen van wijlen Jacop Bacx, rentmeester van de Staten van Brabant, werd gesproken over "de groote hoeve oft Strijthoeve, met huijsingen, erven, hoven, bogart, vijver, achterlanden, beemden, weijlanden, heijlanden, alsmede vijf beemden daarbij gelegen." Honderd jaar later in 1719 werden de goederen omschreven als "een schone en welgelegen hoeve lands, bestaande in eene steene huijsinge, scheur, stallinge, ommuerden hof, speelhuijs, visvijver, plantagiene met saijlanden, weijvelden, heijvelden, eusels, heggen en kanten", gelegen aan de Schoorstraat. Met zekerheid kunnen wij stellen dat de onroerende goederen van de Strijthoeven waren gelegen aan de Schoorstraat richting de duinen.

In 1826 verkocht Jan Carel Frederik van Franckenberg en Proschlitz de schaarbossen ten noorden van de laan die naar het kasteel liep. Ook werden verkocht de Hoge Akker, de Grote Kom, de Kleine Kom, de boerderij en de omliggende gronden van de Kleine Strijthoef.

De kadastrale atlas van 1832 noemt als eigenaar van perceel B 0483, de Grote Kom, Heiliger van Iersel. Hij was rentenier, woonde in Udenhout en was getrouwd met Joanna Maria van Abeelen. Heiliger van Iersel stierf in Udenhout op 2 maart 1837 en zijn vrouw Joanna overleed ruim 5 jaar later op 22 oktober 1842. De Grote Kom werd na de boedelscheiding eigendom van hun dochter Maria. Zij was op 10 juni 1819 gehuwd met Antonius van Oorschot uit Eindhoven. In 1923 wisselde de Grote Kom weer van eigenaar en werd eigendom van Willem Adrianus Josephus Maria van Iersel. "Gouden Willem" overleed in 1924 en een deel van zijn onroerende goederen schonk hij aan het Bisdom Den Bosch. Het andere gedeelte werd publiek verkocht op 25 september en 11 december 1924.

Het is Adrianus Andreas Wilhelmus (André) van Delft, kinderwagenfabrikant te Tilburg, wonende aan de Spoorlaan 106 te Tilburg, die eigenaar wordt van de Grote Kom. Zijn huis aan de Spoorlaan was een statige woning, met rechts naast de voordeur een bibliotheek, alleen toegankelijk voor vader Van Delft, en links een

deftige kamer voor de pastoor “en andere schooiers”. Hij had een druk bezet leven en wilde de zondag in een rustige en gezonde omgeving doorbrengen. Een van zijn kinderen had bronchitis en vader Van Delft vond het beter dat het kind niet zeven dagen per week in de vuile lucht aan de Spoorlaan hoefde door te brengen. Zijn bedrijf was gevestigd aan de Telegraafstraat 31. André had het plan de gekochte goederen onder Udenhout te gebruiken als zomerverblijf en recreatiepark.

Onderstaand een passage uit de verkoopakte van de nalatenschap van Willem Antoon Arnoldus Josephus van Iersel, betreffende de Grote Kom.

Heden de vijf en twintigste September negentien honderd vier en twintig des middags twee uur ten koffieuizen van den Heer Jac. Vermeulen aan de Slimstraat te Udenhout ben ik Antonius Petrus Josephus Maria Smitz, notaris ter standplaats Tilburg, in de tegenwoordigheid der na te noemen getuigen, overeenkomstig de gedane bekendmakingen overgegaan tot de openbare finale verkoping der onroerende goederen behorende tot de nalatenschap van wijlen de Heer Willem Antoon Arnoldus Josephus van Iersel. Na voorlezing van het bovenstaande is tot de finale veiling overgegaan met de navolgende uitslag:

Koop 14: Schaarbosch, genaamd de Groote Kom in de Baronsch Velden, geheel samen drie hectaren, 10 aren, veertig centiaren.

Koop 15: Bouwland, Schaarbosch genaamd “den Hoogen Akker” in de Baronsch Velden, geheel samen groot drie hectaren, een en twintig aren, zestig centiaren.

Koop 16: Schaarbosch, genaamd Knustjesbosch in de Baronsch Velden, groot twee hectare, twee en twintig aren, negentig centiaren.

Koop 16a is de massa van de kopen 14, 15 en 16 is verkocht voor de som van achtduizend twee honderd gulden aan den ten dezen mede verschenen heer Gerardus Danklof, zonder beroep, wonende te Tilburg, die verklaarde gemelde kopen voor genoemde prijs te hebben gehooft en gekocht voor en ten behoeve van de heer Andreas Wilhelmus van Delft, sportwagenfabrikant te Tilburg.

Koop 21: Schaarbosch genaamd “Saaykensvelden”, groot drie hectare, zes en negentig are en twee centiaren.

Koop 22: Schaarbosch genaamd “Saaykensvelden”, groot vijf hectaren, zeventien aren en vijftig centiaren.

Koop 23 is de massa van de kopen 21 en 22 is verkocht voor de som van zesduizend, vijfhonderd vijftig gulden aan den ten dezen verschenen heer Danklof genaamd, die verklaarde gemelde kopen voor genoemde prijs te hebben gehooft en gekocht voor en ten behoeven van den heer Henricus Adrianus Wilhelmus van Delft, sportwagenfabrikant te Tilburg.

Door koop 16a wordt André van Delft op 11 december 1924 eigenaar van de Grote Kom en met koop 23 wordt zijn broer Henricus eigenaar van “Saaykensvelden”.

Bij de latere beschrijving van het onroerend goed blijkt de Grote Kom eigendom van Emilie Louise Marie Anna Wilhelmina Josepha van Gorp, echtgenote van André van Delft. Het was blijkbaar verstandig de goederen formeel op naam van Emilie te zetten.

Kinderwagenfabrikant Van Delft

Wie was André van Delft? Hij was de zoon van Lambertus Wilhelmus van Delft. Lambertus van Delft was de oprichter en later directeur van de bekende “Van Delft’s Kinderwagenfabrieken” te Tilburg. Adrianus Andreas Wilhelmus van Delft werd geboren te Tilburg op 28 oktober 1882, trouwde op 13 mei 1912 met Emilie Louise Marie Anna Wilhelmina Josepha van Gorp en overleed veel te jong op 2 oktober 1925.

Adrianus van Delft en Emilie van Gorp hadden vijf kinderen:

1. Helena Maria Lamberta Anna, geboren te Tilburg 12-03-1913. Gehuwd te Tilburg op 07-05-1935 met Antonius Bernardus Marie Lijnkamp, geboren 04-11-1908 te Beverwijk en overleden te Heemstede 15-07-1984.
2. Lambertus Gerardus Andreas Maria, geboren te Tilburg op 14-10-1914 en overleden op 20-04-1998. Hij was gehuwd met Betsy Ruijgrok.
3. Andreas Johannes Josephus, op 15-03-1916 te Tilburg geboren en op 25-05-2004 te Oisterwijk overleden. Hij was gehuwd met Elisabeth Jongsma.
4. Maria Louise Anna Antonia Emilie, geboren te Tilburg 11-02-1918. Overleden te Heerde 11-01-2001. Huwt op 01-05-1943 te Tilburg met Willem Adriaan Louis van de Loo.
5. Margaretha Maria Theresia Emilia, geboren te Tilburg 28-12-1920. Gehuwd met IJsbrand Jan Mecia Galama, geboren te Dongen en overleden te Tilburg 17-07-1993.

Het is jammer dat André maar kort heeft mogen genieten van de Grote Kom. Hij overleed op 42-jarige leeftijd aan bloedvergiftiging. Zijn echtgenote Emilie van Gorp, gesteund door haar zonen Lambert en André, voltooide het mooie park in Udenhout en bracht er nog jaren met de familie vele fijne dagen door.

Visvijver en zomerhuisje

De visvijver wordt de basis van dit zomerverblijf. Er wordt een zomerhuisje bijgebouwd met een spits dak, opgetrokken van houten wanden en gebouwd aan de grens van de vijver.

Het huisje was niet groot. Het was te klein om er permanent in te verblijven. Tegen het huisje aan was een afdak van golfplaten en daaronder werd de dag doorgaans doorgebracht met thee en een boek. Het huisje zelf was alleen maar geschikt om iets op te bergen en er thee te zetten. Er stond een vliegenkast, waarin de etenswaren werden bewaard. Ook was er plaats voor de boot, die gebruikt werd op de visvijver. Voor het huis stond een waterpomp, die regelmatig afliep. Door er boven water uit de vijver in te gieten, kon men weer water oppompen. De kwaliteit van het water was echter niet best en zag er altijd bruin uit. Kenmerkend voor het ijzeroxide in de bodem. Voor de vijver stond een mooi wit beeldje met daaromheen de prachtig bloeiende rododendrons. Deze struiken staan er nu nog en vele wandelaars maken van dit geheel een mooie natuurfoto. Achter het huisje lag een prachtige beukenlaan als middelpunt van een aantal paden. Tot aan vandaag is dit nog duidelijk te zien. De familie Van Delft had deze paden een naam gegeven als herkenning. Men wist dan waar de kinderen speelden of waar men wandelde. De namen van deze paden waren geheel in stijl van de plaatselijke begroeiing zoals: Hazelnotenlaan, Beukenlaan en Varenbos. Emilie Joon – Lijnkamp, geboren 20 juli 1936 en nu wonend in Heemstede, wist mij te vertellen dat er op het perceel ook een boomgaard was waarin kalkoenen rondliepen. De geoogste appels uit de boomgaard werden door Bart Vriens geplukt en door hem naar de Spoorlaan in Tilburg gebracht waar de appels werden opgeslagen in een van de kelders. In de boomgaard stonden ook twee caravans zonder wielen. Een caravan was er voor advocaat Van Liempt uit Tilburg, een bevriende relatie, en de andere werd gebruikt door degenen, die op visite kwamen en er bleven slapen. Emilie herinnert zich het verblijf in Udenhout nog goed. Als oma mee naar Udenhout ging, dan ging de familie met de taxi. Vaak gingen de kleinkinderen ook met de tandem naar Udenhout, samen met tante Greet. Ellen Kluit – Lijnkamp, geboren 18-7-1949 eveneens wonende te Heemstede, kan zich weinig herinneren van die tijd, maar heeft mij enorm geholpen door foto's en geschriften van die Udenhoutse periode beschikbaar te stellen.

Bart Vriens

De familie van Delft had een bosarbeider in dienst. Dat was Bart Vriens, getrouwd met Marie van Asten en wonende in de Groenstraat. Hij was naast arbeider ook toezichthouder en raadgever van de familie. Het was een stoere man die veel indruk maakte op de kleinkinderen. Emilie heeft mooie herinneringen aan Bart. Zij typeert

hem als klein van stuk, rustig lopend, pet op, zijn handen op de rug, spugend naar links en rechts, want hij pruimde tabak. Hij kreeg van oma ook pruimtabak. Bart moest dan klusjes opknappen, zoals kippen slachten. Ooit moest Bart de kleine Emilie leren zwemmen. "Ik moest mij bewegen als een kikker. Hij trok mij met een touw aan een autoband de vijver over. Maar tot overmaat van ramp sloeg dat ding om. Ik was toen zo geschrokken en heb nooit meer in de vijver gezwommen". Samen met Bart Vriens was zij ook naar een klompenmaker gelopen om er haar eerste klompen te kopen.

Bertus Vriens, 82 jaar, zoon van Bart Vriens wist mij te vertellen dat zijn vader ook bij Lambert van Delft werkte, een broer van André. Lambert was eigenaar van Saaijkensvelden aan de Loonsehoek. Ook hij heeft mooie herinneringen aan de Grote Kom. Hij moest wel eens mee als vader boompjes ging planten. Hij of zijn zus Bertha moesten dan de boompjes vasthouden. Mede door de herinneringen van Bertus heb ik dit park kunnen beschrijven.

Oorlog

Ook tijdens de oorlog bleef de familie Van Delft gebruik maken van hun verblijf aan de Schoorstraat. De familie heeft brieven uit die periode bewaard, die getuigen van heus oorlogsgeweld. Een passage over de bevrijdingsactie, oktober 1944: *'s Nachts hoorden we al dat het gevecht dichterbij kwam en 's morgens kon ik niet meer weg. 's Middags vlogen de kogels door het bos. Wij hadden een schuilkelder laten graven, doch ik kreeg zo'n schrik, dat ik om 1 uur onder het gedreun van het kanonsgebulder over het weiland wegvluchtte naar het kasteeltje van Le Mire en daar in de kelder schuilde. Tussen Le Mire en ons bos in reden de tanks over het weiland en werden daar in de twintig kanonnen opgesteld. Deze hebben daar dagen en nachten staan bulderen, over ons bos heen, naar de duinen. Een paar bommen zijn nog in het bos gevallen.*

Brand

Van Myriam van der Marel – Lijnkamp begreep ik dat het huisje op hun zomerverblijf in 1948 door brand verloren is gegaan, daarna is gesloopt en niet meer werd opgebouwd. Haar oma wou "het gedoentje" niet verkopen, maar worstelde met de gedachte dat het vakantiehuisje waarschijnlijk opzettelijk in brand was gestoken. Voor haar was het uiteindelijk toch de reden om, zij het met pijn in het hart, het onroerend goed in Udenhout te verkopen. Op 18 november 1953 was het zover. Advocaat en procureur Johannes Hubertus Pastoors, wonende te Waalre werd de nieuwe eigenaar van een twaalfstal kavels aan de Schoorstraat. Nog in dat zelfde jaar, 1953, werd Staatsbosbeheer eigenaar van de bospercelen en op 9 september 1991 verwierf Het Brabants Landschap de gronden. De genoemde percelen werden verworven in een grote ruil met Staatsbosbeheer. Deze ruil was toen ruim 281 ha groot. Inmiddels heeft het Brabants Landschap in en om den Brand ruim 490 ha eigendom.

Fotokroniek 2008

Lia Clement - Verhoeven

Vijftig jaar geleden, 1958

Annie van Roessel - Kolen

Logeergelegenheid 1958

Piet Naalden

Onderstaande opgave van logeergelegenheid in Udenhout in 1958 werd opgemaakt door Ben Jongbloets, die medio vijftiger jaren postkantoorhouder was geworden te Udenhout. Van 1957 tot 1970 was hij de plaatselijke vertegenwoordiger van de VVV.

Hotel, pension	Telefoon	Bedden	Logies Ontbijt	Vol pension	Opmerking
Hotel Bos en Duin G. Kruijssen Oude Bosschebaan 1	385	35	6,50	11,00	Midden in bossen. Moderne speeltuin. Grote diners en koffietafels mogelijk.
Pension 't Centrum P. Adams Slimstraat 1	285	16	4,00	6,50	Grote zaal beschikbaar.
Pension 't Stationskoffiehuis J. de Weijer Kreitemolenstraat 157	266	9	4,00	6,00	Grote zaal beschikbaar.
Pension De Pijlacker J. van Laarhoven Kreitemolenstraat 61	317	23	3,75	6,50	Kinderen beneden 10 jaar 50% reductie. Garage. Speeltuin. Televisie.
't Swaantje L. van de Bogaart Slimstraat 29	242	6	3,75	6,00	Zaal aanwezig.
Café De Rustende Jager P. van de Wiel Oude Bosschebaan 11	269				Speeltuin. Kampeerterrein.
Café 't Gommelen P. Scheffers Biezenmortelsestraat 1	322				Speeltuin

Particuliere pensions:

1	H. van den Berselaar, Kreitemolenstraat 86 (enkele kamers)
2	G. van Hommelen, Kreitemolenstraat 95 (enkele kamers m/z pension)
3	J. van der Steen, Kreitemolenstraat 130 (2x2 persoons bedden, f.6,50 ppp, ook met gebruik keuken)
4	J. Keuninx, Kreitemolenstraat 138 (enkele kamers)
5	M.J. Smolders, Schoorstraat 49
6	J. Leijten, Schoorstraat 43
7	W. Blankers, Groenstraat 2 (kamers zonder pension)
8	H. van de Ven, Kreitemolenstraat 84
9	Wed. J. van de Pas, Capucijnenstraat 16 (kamers met gebruik van keuken)
10	A. van Hommelen, Kreitemolenstraat 185
11	J. Korthout, Slimstraat 16
12	Korthout-Heerkens, Kreitemolenstraat 132.

* Schrijfwijze van namen overgenomen van origineel.

Vroeger en nu

Jan Denissen

Een bende van de Swartmaekers opgepakt in den Biezenmortel

Frank Scheffers

Bandieten en vagebonden

In vroeger tijden liepen reizigers door het Brabantse land grote kans overvallen te worden door struikrovers. Vooral tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) waren er veel bandieten en vagebonden die plunderend rondtrokken. Zij hielden zich bij tijd en wijle op in de nabijgelegen zandduinen, en beroofden van daaruit hun slachtoffers. Aan de noordzijde van de Zandkant liep langs de Duinen de oude heerbaan van Den Bosch via Loon op Zand naar Breda. Een dagelijks gebruiker van de heerbaan was de zogenaamde tourkar, een soort postkoets. Vele reizigers maakten gebruik van de tourkar. Maar niet alleen de reizigers op de heerbaan liepen het risico overvallen te worden door rondtrekkend gespuis. Ook de boeren, die de afgelegen boerderijen bewoonden, waren vaak het slachtoffer van rondtrekkende benden. De omstandigheden waren rond de Duinen uitermate gunstig; uitgestrekte heiden, bossen, veen- en moerasgebieden zorgden voor goede schuilmogelijkheden. De bevolkingsdichtheid was laag en de boerderijen stonden op afstand van elkaar zodat de burens zelden op gehoorafstand woonden.

Swartmaekers

Tussen 1690 en 1715 werd Brabant geteisterd door twee grote benden, de Swartmaekers en de Moskovieters. Deze benden bestonden veelal uit arme plattelandsbewoners die in de marge van de lokale samenleving verkeerden en verder ontworteld waren door militaire dienst. Deze groeperingen waren duidelijk regionale benden, die nieuwe leden rekruteerden uit de bevolking van de gebieden waarin ze opereerden. Hun succes was in belangrijke mate gebaseerd op kennis van de situatie ter plaatse en lokale contacten. De bende van de swartmaekers dankte de naam aan het feit dat ze hun gezichten zwart maakten, zodra ze op rooftocht gingen. De swartmaekers dreigden met moord, brandstichting en mishandeling, niet zelden brachten ze dit ook in praktijk. Een overval verliep volgens een vast patroon. De bendeleden spraken 's avonds laat af bij een huis dat ze wilden overvallen. Tevoren hadden ze hun gezicht zwart gemaakt met roet, buskruit of vet van een koekenpan. Met een paal werd de voordeur ingeramd, de bewoners werden gekneveld en gedwongen de bergplaats van hun geld of kostbaarheden te vertellen en vervolgens werd hun boerderij "gespoeljeerd" ofwel geplunderd. Dit overkwam ook Jan van Oosterhout uit den Udenhout in de Liessert (in den Brand nabij de Knijperij). De families van Adriaan van Iersel en die van Lijske, de weduwe van Freijs Claas Verhoeven uit Biezenmortel brachten het er na een overval van de Swartmaekers iets beter vanaf. De bende werd bij hen in de kraag gegrepen en overgebracht naar de gevangendoor in Den Bosch waar ze terecht zouden worden. Hieronder volgt het relaas van de overval.

De bende, die in Biezenmortel opereerde, bestond uit twee mannen en drie jonge vrouwen die twee kinderen bij zich hadden. Een van de vrouwen is niet opgepakt. Hoofd van de bende was Willem Teunissen, circa 21 jaar oud en geboren te Loon op Zand, waar zijn ouders nog steeds woonden. Willem Teunissen werd omschreven als een "vagebondt, landtlooper en dwingelandt oftewel een "aerdschelm" die al van jongs af op het slechte pad was. Hij had al verschillende misdrijven op zijn kerfstok. Zo had hij omstreeks 1692 herbergier Gijsbert Spierings in Sint-Michielsgestel bedreigd "een mesch in sijn lijff te douwen". Daarvoor was hij opgepakt, maar hij wist te ontsnappen. Ook in Boxtel hebben ze hem ooit opgepakt, maar daar is hij weer vrijgelaten. Toch schijnt hij ooit gestraft te zijn voor zijn daden. Op zijn rug had hij

namelijk een brandmerk. Desgevraagd verklaarde hij echter dat dit geen brandmerk was, maar een litteken dat hij als klein kind in de wieg had opgelopen.

De andere manspersoon was Guilliam Stoeldraaier, geboren te Antwerpen. Zijn ouders waren onbekend aangezien hij te vondeling was gelegd. Hij had in Antwerpen onderwijs genoten en was naderhand in de kost gekomen bij een schoenmaker genaamd Hendrick de Kerckmeester om een vak te leren. Daar was hij tot zijn veertiende jaar gebleven. Op zeker moment was hij weggelopen van zijn leermeester, aangezien zijn meester "een suijper was en er met zijn familie een qualijk huishouden op nahield". Guilliam vertrok vanuit Antwerpen naar Den Bosch maar kwam onderweg de "aerdschelm" Willem Teunissen met zijn drie vrouwen tegen.

Eén van de vrouwen was Elisabeth Jansen, eveneens geboren in Antwerpen. De andere vrouw was Heijl Cornelissen, geboren in Tilburg.

Overval bij Arien van Iersel

Het was deze bende, die in december 1694 rondzwierf in de omgeving van Biezenmortel. Het begon op 9 december 1694 bij Arien Jansen van Iersel en zijn vrouw Maijcke Nicolaas Willem Verhoeven, hoevenaars op de hoeve van het convent ten Hage. Het was een welgestelde familie. Als in 1715 de nalatenschap van het echtpaar Van Iersel-Verhoeven wordt gedeeld, zijn er onder meer een boerderij aan de Roeltjesdijk in den Biezenmortel en een boerderij op de Schoorstraat te verdelen. In 1694 boerde Arien blijkbaar op een grote pachthoeve. Het betreft de latere Prinsenhoeve op het Hooghout, thans Hooghoutseweg 21. Het was bij die hoeve dat donderdagsavonds 9 december drie vrouwspersonen met twee kinderen aanklopten bij de boerin met de vraag "omme te slaepen 't geene sij getollereert heeft ende hen te eten en te drinken heeft gegeven". Toen Maijcke de vrouwen verzocht om naar de schuur te gaan om daar de nacht door te brengen, doken ineens Guilliam Stoeldraaier en Willem Teunissen op. Nadat die zich een tijdje bij het vuur gewarmd hadden vertrokken die ook naar de schuur. De volgende morgen kwam één van de vrouwen met de twee kinderen bij de boerin om pap vragen: "geef ons de pap, dan sullen wij u een langen tijd niet meer vervelen" waarop Guilliam toevoegde "wij moeten de pap hebben ofte wij sullen in drie dagen niet gaan". Maijcke heeft daarop de pap maar gegeven waarop het gezelschap vertrok.

Het was in de namiddag van 10 december 1694 dat twee van de bovengenoemde vrouwen bij de hoeve van de Helvoirtse president-schepen Cornelis Teunis Priems kwamen. Priems pachtte daar een hoeve van het Jan Daemsgasthuis uit Den Bosch die waarschijnlijk in de omgeving van 't Laar onder Helvoirt lag. Aan Grietje Jansse, huisvrouw van Cornelis Teunis Priems, werd te verstaan gegeven "wij willen hier slaepen" waarop ze met geweld het huis binnendrongen. Kort daarna verschaften ook de twee mannen en de derde vrouw met de kinderen zich met geweld toegang tot de boerderij. Ze eisten ook eten met de woorden "mordieu geeft ons eten". De volgende morgen hadden ze weer honger zodat ze tegen Jenneke Priems, de dochter, zeiden "gij heckx gij hoer, mordieu geeft ons de pap en der duijvel waarom soude ons geen pap geven".

Overval bij de weduwe van Frijs Verhoeven

Waar het gezelschap de nacht van 11 op 12 december had doorgebracht is niet bekend. In de namiddag van 12 december doken ze weer op in Biezenmortel. Nu bij Lijske Jan Hendrick Emmen, weduwe van Frijs Claessen Verhoeven. Lijske was de schoonzus van Arien van Iersel en nog maar kort weduwe. Lijske woonde op de boerderij met haar vier kleine kinderen (de jongste was nog maar negen maanden),

een minderjarig voorkind van haar man, twee jonge dienstboden en een jonge knecht. De weduwe was voor de bende van de Swartmaekers een gemakkelijke prooi. Willem Teunissen, Guilliam Stoeldraaier en de drie vrouwen waren dit keer niet tevreden met een bordje pap. Op dwingende toon zeiden ze tegen de weduwe: "Sa vrouw geeft ons vleesch, het geene sij door schrik en vreese heeft gegeven en hetselve haer aff hebben gedwongen". Een paar dagen later, op 15 december, dook de bende weer op bij de boerderij van Lijske. Dit keer had Willem, de langste van het stel, zijn gezicht zwart gemaakt. Willem en zijn kornuiten drongen nu met geweld de boerderij binnen en riepen: "sa geeft ons de pap off wij slaen de pot ant stucken". Vanwege "schrik en vreese" gaf Lijske de pap. Het gezelschap deed zich daarna te goed aan het eten en drinken dat Lijske in huis had. Het gezelschap toonde weinig dankbaarheid, zo blijkt uit het getuigenverslag van Lijske: "ende den schotel leegh sijnde nam den selve Willem Teunissen den schotel sette sijn gat daarop ende daarin vijsten, vervolgens nemende alsdan den schotel in sijn handt en die weg gevende seggende gaet daarmede voor den duijvel". Het woord vijsten geeft aan dat er een wind of een scheet wordt gelaten. Gedurende de tijd dat de bende in huis was, werd er veelvuldig gevloekt en bedreigd. Lijske was op zeker moment gevluht naar de geut, zodat ze alle vloeken en dreigementen niet hoefde aan te horen. De vijftientwintigjarige dienstknecht Claas Peter Claessen, de negentienjarige dienstmeid Jenneke Frijssen en de twintigjarige Marij Freijssen van den Brekel sloegen het tafereel ook gade. Jenneke verklaarde dat zij de volgende dreigementen mocht ontvangen: "Gij hoere gij hecx swijgt stille of wij sullen u de cop in bruyen en in de schouw optrecken meteen werpenden met turven naar denselven". Gelijktijdig dreigden de vrouwen, die inmiddels ook door Willem Teunisse zwart gemaakt waren, hun messen te trekken als ze hen niet alles zouden geven. De bende heeft vervolgens met veel geweld en bedreigingen de nacht in het huis van Lijske doorgebracht.

Blijkbaar heeft Lijske of haar personeel toch kans gezien hulp in te roepen. De volgende ochtend kwamen de dienaren "van de korte stocken" (zij waren in de steden onder de leiding van de schout verantwoordelijk voor de ordehandhaving en droegen als teken van hun waardigheid een witte stok) haar verlossen van de ongenode gasten, die werden opgesloten in de Bossche gevangenpoort om berecht te worden.

Op 27 en 28 januari 1695 werd het vonnis uitgesproken. Guilliam Stoeldraaier werd op een schavot gezeseld met vijf of zes stokslagen. Daarna krijgt hij 24 uur de tijd om uit de stad en Meijerij van Den Bosch te vertrekken om daaruit voor twintig jaar te worden verbannen. Elisabeth Janssen kreeg als straf dat ze op het schavot werd geplaatst om toe te zien hoe Guilliam werd gestraft. Vervolgens werd ze voor vijftien jaar verbannen. Heijl Cornelissen werd voor drie jaar verbannen. Willem Teunisse kreeg de hoogste straf. Voor zijn "gruwelijke drijgementen, forceringe ende uijtbreecken van 't gevang, uijt- en afpersinge van eten en andere geweldernarijen/vagebonderijen" werd hij gezeseld en gebrandmerkt op het schavot, waarna hij voor veertig jaar werd verbannen.

Verhaal halen

Guilliam Stoeldraaier koesterde echter grote wrok tegen zijn slachtoffers die naar zijn zeggen met een valse eed tegen hem getuigd hadden. Hij besloot verhaal te halen en reisde weer af naar Biezenmortel. Omstreeks Pasen kwam hij weer bij Lijske, de weduwe van Freijss Verhoeven. Omdat het Pasen was, eiste hij van Lijske enkele paaseieren. Wederom "wegens schrik en vreese" gaf Lijske de eieren. Gepaard met de nodige vloeken en dreigementen vertelde hij Lijske nog: "Ick gaen naar Helvoirt bij den president op de gebrande hoef en de ick sal hem doodschieten, al soude ick aan de galge hangen ende al stonden die van Den Bosch

daarbij. Want ick heb een pas in de sack ende ben in Spaanschen dienst en de daer sal meer volckx met mijn naer toe gaen ende sij komen mijn niet doen, want hij heeft eenen valschen eedt gedaan". Guilliam trof president-schepen Priems echter niet thuis, zodat hij zijn dreigementen niet kon uitvoeren. Guilliam hield zich daarna bij andere vagebonden op in en nabij de Meijerij. In 1695 werd hij wederom opgepakt. Dit keer in Hoogeloon samen met een zekere Andries Piemontois, die een pistool geladen met twee kogels op zak had. Uit zijn processtukken en die van andere swartmakers blijkt dat Guilliam het nodige op zijn kerfstok had. Hij maakte de omgeving samen met soms wel twintig andere bendeleden onveilig. Zo had hij in augustus 1695 deelgenomen aan de beroving van Hendrik Jan van Liempt en zijn gezin in Haaren. De buit bestond uit geld en kleding. Bij de beroving was de boer, zijn gezin en personeel mishandeld. Bij het vertrek van de rovers waren er drie schoten gelost, waarbij de zoon van Van Liempt en de knecht om het leven zijn gekomen. Eén van de hoofddaders, Peter Jan van Achelen werd in februari 1696 onder andere hiervoor veroordeeld. Hij werd met een zwartgemaakt gezicht op het schavot door de scherprechter "leevendigh geraebraekt, het hoofd afgeslaeghen op een pin geseth en het lighaam op een rat geseth". Hij werd dus eerst gefolterd door het breken van al zijn ledematen, vervolgens onthoofd, waarna zijn lichaam op een rad en het hoofd op een pin werden gezet.

De straf voor Guilliam Stoeldraaier wegens deelname aan de bende van de swartmaekers en het negeren van zijn verbanning werd in een vonnis van 15 juni 1695 bestraft met een geselstraf, het brandmerken "met den strop om den hals" en een verbanning voor vijftig jaar. Mocht hij toch weer opgepakt worden in de Meierij in de eerstkomende vijftig jaar, dan zou hij zonder verder proces worden opgehangen.

Bronnen:

- Rechterlijk archief 's-Hertogenbosch, inventarisnummer 140, dossier 61 (processtukken 1694)
- Rechterlijk archief 's-Hertogenbosch, inventarisnummer 164, dossier 11 (processtukken 1695)
- Rechterlijk archief 's-Hertogenbosch, inventarisnummer 39, 27 en 28 januari 1695, 15 juni 1695, 1 februari 1696.
- Cor van der Heijden, Rampen en plagen in Nederland 1400-1940, Zaltbommel 2004, p. 122 e.v.
- Jan van Iersel, De heerbaan Breda -'s-Hertogenbosch, in Straet en Vaert, 2006 p. 63

25 Jaar een Udenhouts topbedrijf

Ad van Esch Machinale Houtbewerking BV

Jan Denissen

Op vrijdag 11 april 2008 bestond Ad van Esch machinale houtbewerking BV 25 jaar. De dag erop was er een druk bezochte open dag. Dit bedrijf was het eerste bedrijf dat zich in 1988 vestigde op het toen nieuwe gedeelte van het industrieterrein Kreitenmolen en heeft daarna een flinke ontwikkeling doorgemaakt. In 1988 was het nog klein met drie man personeel. Nu is het een op en top Udenhouts bedrijf, uitgegroeid tot een florerend bedrijf met 16 vaste personeelsleden. Bijna de helft daarvan komt uit Udenhout of Biezenmortel. Een reden om aan dit jubileum aandacht te geven in deze Unentse Sprokkels. Daarmee leggen we weer een stukje Udenhoutse bedrijfsgeschiedenis vast.

Van een hobby een bedrijf gemaakt

Ad van Esch is geboren in Heukelom, toen nog gemeente Berkel-Enschot. Zijn ouders Sjef van Esch en Kee van de Wiel hadden een boerenbedrijf. Ad is de jongste uit een gezin met vier kinderen. Hij heeft één broer en toen die ging studeren, was het voor zijn ouders als vanzelfsprekend dat Ad de boerderij zou gaan voortzetten. Zo ging hij zich bekwamen in het boerenvak aan de landbouwschool aan de Zeshoevenstraat in Udenhout. Na een jaar had hij het al gezien. Daar lag zijn hart niet. Hij stapte over naar de LTS in Tilburg om timmerman te worden. Na die opleiding ging hij werken in een werkplaats bij een aannemer en vervolgens bij een klein timmerfabriekje. Daar leerde hij het vak pas echt. Maar toch vond hij daar niet echt zijn draai. Dat kon ook niet, want hij had altijd eigen baas willen worden. In de avonduren had hij toen al enkele jaren een mooie hobby. Dat kwam zo. In 1972 kwam er een kalverenkoopman op het ouderlijk bedrijf en die had een houtdraaibank in de aanbieding. De prijs was f 167,- (= €75,91) en Ad had daar wel oren naar, maar keek op tegen de hoge prijs. Zijn vader, die zich er inmiddels bij had neergelegd, dat er in Ad geen boer zat, hoorde het aan en zei: "kopen dat ding, de helft zal ik wel zo lang voorschieten". Daarmee deed Ad zijn eerste investering. Maar met een draaibank alleen ben je er niet, er is ook hout nodig. Daarop kocht hij zijn eerste eiken stammen bij bomenrooier Wim Weijtmans in Udenhout. In de stal van zijn vader maakte hij een draaihok ter grootte van goed twaalf vierkante meter. Ad draaide er kandelaars, lampen en dergelijk klein spul. Zijn liefde voor hout was geboren. In die tijd hadden zijn ouders veel kippen en daardoor kwamen er dagelijks eierklanten over de vloer. Het draaihok van Ad was net naast het eierhok. Dat was geen toeval, hij had toen al een neusje voor succes in ondernemen. De eierklanten waren enthousiast over zijn producten en dat werden zijn afnemers. Het leverde hem een mooi zakcentje op. Al snel kwamen er grotere opdrachten, voornamelijk meubels. Nieuwe machines waren nodig en de ruimte werd te klein. Het oog van Ad viel op de schuur van pa. Daar kon hij veel beter uit de weg. Er volgden nog meer opdrachten. Hij was toen al een druk (eigen) baasje in zijn vrije tijd.

Vriendin, judokampioen, vrouw en zakenpartner Elly

Ondertussen kreeg Ad serieuze verkering met Elly Vermeer uit Biezenmortel. Elly is de dochter van Jos Vermeer en Sjaan Bertens. Haar ouders hadden een boerenbedrijf in Biezenmortel op Winkelsestraat 19. Elly is de zevende in een gezin van negen kinderen. Zij volgde een opleiding voor onderwijzeres en daarna stond ze voor de klas in Haaren. In Biezenmortel en omstreken was zij in haar jeugd erg bekend door haar grote judosuccessen bij judoclub Bimo. Zij werd maar liefst vijf keer Nederlands kampioen. Als blijk van waardering kreeg zij namens de gemeente Udenhout een gouden armband uit handen van burgemeester Hoefsloot. Daar is ze

nog steeds trots op. Haar hoogste klassering op Europees niveau was een derde plaats.

Het was dik aan tussen Ad en Elly. Dat was ook wel nodig, want veel tijd hadden ze samen niet. Elly reisde alle Europese judotoernooien af en Ad had het intussen druk met werken en 's avonds met zijn hobby. Er kwam een groot judotoernooi aan en Ad wilde zijn vriendin verrassen met een mooie prijzenkast. Enkele dagen voor het toernooi leverde hij de kast af. Prachtig vond Elly die. Nu was zij aan de beurt. En inderdaad ze veroverde een prachtige beker. Die zou de trots van de nieuwe kast worden. Thuis gekomen bleek de beker echter een paar centimeter te hoog. De teleurstelling was groot.

Ondertussen was het 1980 en Elly en Ad besloten om te gaan trouwen. Ze bouwden een huis in Biezenmortel. In de garage kwam een werkplaats met een kelder eronder voor alle machines. Voor het eigen nieuwe huis had Ad de kozijnen en de trap gemaakt en daarna verlegde het werk zich toch van meubels naar de bouw.

Het bedrijf groeide verder en op een dag kwam Jos Broeders aan Ad vragen: "Kan ons Jackske hier timmeren komen leren?". Dat kon en zo startte Jack Broeders in de avonduren als leerling en eerste werknemer. Hij werkt er nog steeds.

Het starten van een eigen bedrijf in Biezenmortel

De zaken liepen zo goed, dat Ad en Elly besloten een officieel bedrijf op te starten. Op 11 april 1983 volgde de inschrijving bij de Kamer van Koophandel. In die tijd was het nog heel gebruikelijk, dat vrouwen, die kozen voor een baby, daarvoor ook zelf de zorg op zich namen. Toen hun eerste dochter geboren werd, nam Elly ontslag. Ad werkte toen nog halve dagen voor een baas. Maar vanaf 1984 ging Ad fulltime in het eigen bedrijf werken. Hij maakte vele uren en Elly wilde ook graag een bijdrage leveren aan hun nieuwe onderneming. En zo nam zij de administratie onder haar hoede.

Het aantal trappen dat Ad maakte, nam gestaag toe. De ruimte waarin hij werkte was beperkt en het kwam regelmatig voor dat de deur open moest blijven om wat meer ruimte te hebben om een werkstuk te maken. Dat kwam een keer bij zwager Henk Vermeer ter sprake en die zei: "ik heb nog wel un huukske over vur un schuur". Dat bracht hen op een idee. Zij namen contact op met de gemeente Udenhout. Die gaf alle medewerking aan beginnende ondernemers. Op dat moment was er in Udenhout geen bedrijfsterrein beschikbaar en dus moest er een voorlopige oplossing komen. Zij kregen een vergunning van vijf jaar voor een timmerbedrijf op een agrarische bestemming. Zij bouwden toen een tijdelijke werkplaats achter op het erf van zwager/broer Henk Vermeer met daaronder mestputten zodat de schuur later als stal kon dienen. En zo begonnen Ad en Elly daar. De volgende jaren groeide het bedrijf voorspoedig, maar wel gecontroleerd, door.

Naar industrieterrein Kreitenmolen

In de groei zijn er twee grote veranderingen geweest. Als eerste de overstap in 1988 naar het Industrieterrein Kreitenmolen. Zij was het eerste bedrijf dat zich op dat nieuwe gedeelte van het industrieterrein vestigde. Vanaf toen was het een echt volwaardig machinaal houtbewerkingbedrijf. De tweede grote verandering had nog veel meer impact: de komst van de computer. In 1993 kwam de eerste op het kantoor. Dat bracht al een grote verandering, maar die beperkte zich nog tot het kantoor. In 2000 schaften zij de eerste computer gestuurde cnc-machine aan. De afkorting cnc staat voor computerized numerical control. Het is de computergestuurde regeling van werktuigmachines, waarmee snel en nauwkeurig werkstukken kunnen worden gemaakt. Dat bracht een revolutie in de werkplaats te weeg. De medewerkers moesten leren om daarmee te werken en daarvoor moesten zij een opleiding volgen. Voortaan worden de gegevens voor een werkstuk op

kantoor in de computer ingebracht. Die stuurt ze door naar de machine en op basis daarvan worden computergestuurd, zo efficiënt mogelijk en heel precies de werkstukken gemaakt. Snel volgden er meer van zulke machines, in 2004 een zogenaamde hoekopstelling, die vele handelingen kan doen in één arbeidsgang. Nu zijn de medewerkers er goed aan gewend. Om mee te kunnen met de markt zijn zulke machines onmisbaar op een timmerbedrijf.

Hartzeer van de vakman

In de loop der jaren maakten ze van alles mee. Zo bouwden ze voor de Efteling een prachtige grote ronde draaitrap van heel mooi Irokoehout dat uit Ivoorkust (Afrika) kwam. Die trap moest midden in het restaurant van het Eftelingtheater komen staan. Toen ze met dat gevaarte aankwamen, bleek de trap niet door de hal te kunnen. Maar achterom kon die hele zware trap met mankracht net naar binnen gedraaid worden. Toen die trap daar uiteindelijk helemaal klaar, prachtig op zijn plaats stond te pronken, bleek dat die helemaal bekleed ging worden. Dat doet toch wel wat zeer voor een vakman die zijn hart aan hout heeft verpand.

Trots

Op de vraag waar ze het meeste trots op zijn, geven Ad en Elly als antwoord: “Op onze jongens, het is een fijne ploeg die erg gemotiveerd is. Wij hebben een goede vaste kern waaraan we verantwoordelijkheid kunnen geven en dat motiveert hen”. Veel medewerkers zijn jong op hun bedrijf begonnen en zijn meegegroeid. Jonge werknemers komen binnen via een stage. Sinds 1998 is het bedrijf een erkend leerbedrijf van een samenwerkingsverband (SWV). Daarvoor hebben ze ook twee leermeesters, die de stagiaires begeleiden. Het SWV bestaat uit een 20-tal werkgevers van drie branches: interieurbouw, meubelmakerij en machinale houtbewerking. Dit SWV heeft een stichting opgericht die stagiaires in dienst neemt van het VMBO. De werkgever betaalt de stichting en die betaalt de leerling. De stagiaires rouleren tussen de verschillende bedrijven die meedoen in dit SWV. Zo krijgt de leerling een betaalde stage van een halfjaar per bedrijf bij een totale stageduur van twee jaar. Een dag per week moet de leerling naar school op een Regionaal Opleidings Centrum (ROC). Na de stagetijd kan de leerling solliciteren. Veelal komen ze dan terecht bij een van de bedrijven waar ze hebben gewerkt. Dit is een basis vakopleiding voor deze leerlingen. Zij kunnen zich daarna eventueel nog verder bekwamen.

Tot slot

Er zijn grote stappen gemaakt. Ad en Elly zijn klein begonnen en meegegroeid met hun bedrijf. Naast de meubeltjes bestaat het assortiment uit de meest ingewikkelde trappen, kozijnen en andere houten werkstukken, indien gewenst geleverd met een FSC certificaat. Dat wil zeggen dat het hout op een duurzame, verantwoorde manier is geproduceerd. Maar ook op administratief gebied is er veel veranderd. Het is begonnen met een simpele doorschrijfboekhouding. Nu is het complexer geworden en er is veel rompslomp bijgekomen. Door de groei is er veel meer tijd nodig voor het factureren, de personeelsadministratie en fiscale en andere administratieve zaken. Sinds een jaar heeft Elly administratieve ondersteuning. Ook Ad heeft voor zichzelf ondersteuning geregeld. Bij Jack Broeders en Adri van der Bijl zijn de gedelegeerde taken in goede handen. Dus als het nodig is kunnen Ad en Elly wel af en toe met een gerust hard verstek laten gaan en van een vrije dag genieten. Maar daarvan maken ze nog niet vaak gebruik, want ze vinden het ondernemen nog veel te leuk.

Nieuw postkantoor in 1957

Boerenovertrek voor Tante Pos

Piet Naalden

In Udenhout zijn we er al aan gewend, dat postwerkzaamheden als nevenactiviteit worden uitgevoerd door winkelbedrijven. Het beeld van het aloude gezaghebbende staatsbedrijf van de vroegere PTT met haar grote kantoren en met de geüniformeerde bestellers, verdwijnt steeds meer uit het straatbeeld. Toch is het nog maar 50 jaar geleden dat in Udenhout een spectaculaire verhuizing van een postkantoor plaatsvond. Het oude postkantoor, gevestigd aan de Kreitenmolenstraat 61, werd ingeruild voor een nieuw kantoor in dezelfde straat op nummer 11. De verhuizing van de inboedel vond plaats op woensdag 5 juni 1957 met een zogenaamde *boerenovertrek*.

Burenhulp

Wat was eigenlijk een boerenovertrek? In het vroegere Udenhout waren enkele boerderijen in het bezit van welgestelde inwoners van Den Bosch. Zij verpachtten die boerderijen aan Udenhoutse boeren. Er was geen officiële pachtwet en het hing van de willekeur van de eigenaar af hoelang zo'n pachtperiode duurde. Het gebeurde regelmatig dat een pachter na aangebrachte verbeteringen aan grond en gebouwen al na drie of zes jaar een hogere pacht moest gaan betalen of noodgedwongen uit moest kijken naar een ander pachtbedrijf. Burenhulp stond hoog in het vaandel en bij een verhuizing hielpen alle boeren uit de buurt mee. Soms was het de vraag of het een taak was van de oude buurt of van de nieuwe buurt. Plagenderwijs werd door de oude buurt wel eens aan de nieuwe buurt gezegd: "Je hoeft ze niet te komen halen, we brengen ze wel". Maar dat kon je ook uitleggen als "Blij dat we van ze af zijn, daar hebben we wel wat voor over". Maar ook de nieuwe buurt wilde de nieuwe bewoners wel komen ophalen. Kortom, het werd in overleg geregeld. In de loop der jaren groeide het uit tot een folkloristisch gebeuren. Men zag het gezin, maar ook de burens, op hun paasbest vertrekken, want onderweg was er veel belangstelling voor zo'n overtrek met dode en levende have. Natuurlijk kon je ook niet reizen met een droge keel en deed men onderweg alle café's aan. Waren er op de directe route te weinig café's, dan waren de boeren niet te beroerd om met hun stoet boerenkarren een omweg te volgen, want dorst lijden kon echt niet. In de eerste helft van de twintigste eeuw leek het ludieke verhuissysteem het af te moeten leggen tegen modernere verhuismethoden, bijvoorbeeld per vrachtauto.

Ben Jongbloets

In 1803 was de eerste postmeester, Jan Scholtze, afkomstig uit Den Haag, in Udenhout aan de slag gegaan. 150 Jaar later werd de Tilburger Ben Jongbloets in 1954 kantoorhouder in Udenhout. Hij zette het werk aanvankelijk voort in het bijgebouwtje aan de Kreitenmolenstraat 61. Ben Jongbloets pakte de zaak serieus aan en was een goede organisator. Velen wisten niet hoe ze aan de pas ingevoerde AOW konden komen, maar Ben regelde dit wel en zei als ze met de papieren bij hem kwamen: "Geef maar hier Jaanske, ik zorg wel dat ge op oew 65ste verjaardag hier het geld al op kunt halen en al kunt feesten". Buiten diensttijd bracht Ben persoonlijk de binnengekomen telegrammen rond en hij ging daarvoor ook als het nodig was op de fiets naar de Zandkant. Al snel keek hij rond naar een plek om een nieuw woonhuis annex postkantoor en een sigarenwinkel te beginnen. Daartoe kocht hij het oude pand "De Rode Leeuw" aan, Kreitenmolenstraat 11, in Udenhout ook bekend als "'t Rooi Leuwke". Nadat de sloop van het oude pand achter de rug was, kon de nieuwbouw beginnen. Sommige oudere Udenhouters vonden het jammer dat het karakteristieke pandje werd gesloopt, want volgens de overlevering had daar

vroeger, in de Franse tijd, in de kelder nog een krijgsgevangene vastgezet. 's-Avonds waren de Udenhouters niet te beroerd om hem door de tralies van het keldergat heen nog van een borreltje te voorzien, want die arme man zat daar ook maar op een droogje.

Ben Jongbloets was door zijn sympathieke en voortvarende aanpak al gauw een echte Udenhouter en bij velen bekend geraakt. Hij wilde op een ludieke wijze de verhuizing onder de aandacht van alle inwoners brengen. Al snel kwam hij tot overeenstemming met het bestuur van de Stichting Udenhouts Belang om te kiezen voor een zogenaamde boerenovertrek. Hij kreeg het voor elkaar dat ook zijn superieure acte de présence zouden geven, de eerste keer dat Tante Pos meewerkte aan zulk ludiek gebeuren.

De Rode Leeuw

Toen het pand klaar was en Ben op 28 mei 1957 trouwde met Annie Smulders, net als Ben afkomstig uit de Hasselt in Tilburg, kon de verhuizing van het postkantoor op 5 juni 1957 plaatsvinden. Het draaiboek voor die dag zag er als volgt uit: Schoolkinderen kregen die middag vrijaf om naar de optocht te kijken. De dorpsnotabelen zoals burgemeester Verhoeven, pastoor Prinsen en notaris Huenges keken toe toen de inventaris vanuit het oude pand op huifkarren werd geladen. De verslaggever van de krant schreef dat het een zonderlinge en ongebruikelijke inventaris was. Want ditmaal verhuisde er geen boerenfamilie, maar niemand minder dan tante Pos. Het goede mens werd met haar hele hebben en houwen opgeladen en om half drie ging het met muziek en plezier naar het nieuwe onderkomen. Eerst nam men nog plechtig afscheid van het oude kantoor, waar naast directeur Ben Jongbloets aanwezig waren: eerste schrijfster Antje Scholtze, de drie bezorgers en ook reserve hulpbesteller Janus de Bont. Vervolgens werd de stoet gevormd met voorop een boerenkapel. Op de tweede kar nam het echtpaar Jongbloets plaats temidden van boerinnen in klederdracht met poffers. Daarachter kwamen de andere huifkarren met de postbodes en jonge boeren en boerinnen. Aan de achterste kar hing de gebruikelijke dode rat. Alles moest immers worden meeverhuisd. Zo trok de stoet met een omweg van herberg naar herberg. Bij het gemeentehuis was het burgemeester Verhoeven die het echtpaar Jongbloets en een groot aantal genodigden verwelkomde. Na de ontvangst door de burgemeester begaf het gezelschap zich naar het nieuwe postkantoor annex sigarenwinkel, VVV-kantoor en woonhuis. De burgemeester onthulde het beeld van de rode leeuw en zei daarbij dat het nieuwe postkantoor voor Udenhout broodnodig was. Hij begroette de postmeester in vriendelijke woorden. Directeur Keizer van het postkantoor te Tilburg verrichtte hierna de officiële opening. Daarna spraken nog de heer Verberne, directeur van het postdistrict 's-Hertogenbosch, de Oirschotse oud-burgemeester Eduard Steger namens de VVV en gemeentesecretaris Willy Mulder als voorzitter van Udenhouts Belang. Tot slot kregen alle genodigden een enveloppe met dagomslag (dagstempel en naam Udenhout). De eerste dagomslag was voor Antje Scholtze, het oudste nog levende familielid van de familie Scholtze, die 123 jaar lang voor de post in Udenhout zorgde.

Ben Jongbloets heeft het postkantoor gerund tot eind 60'er jaren. Hij overleed in 1970 aan een hartkwaal.

De collectie van 't Schoor

De schouw in den herd

Bert van Asten en Kees van den Bersselaar

Den herd

Wie bij Heemcentrum 't Schoor via de achterdeur binnenkomt, staat in een ruimte die op verschillende manieren herinnert aan den boerenherd van weleer. De belangrijkste blikvangers zijn het fraaie kabinet, verkregen in 2004, en de nagebouwde schouw, gerealiseerd in 2004. Deze schouw is opgetuigd met diverse voorwerpen, zoals die in vroegere tijden in veel boerderijen en burgerwoningen voorkwamen. Vooral de plattebuiskachel roept bij veel bezoekers herinneringen op aan oude tijden met daarbij de nodige verhalen.

De open schouw

Links van de schouw zijn voorwerpen opgehangen die ons terugbrengen in de tijd vóór de plattebuis, namelijk de tijd van het open vuur met daarboven een open schouw met een rookkanaal naar de schoorsteen. In de schouw werden de worsten, het spek en de hammen gerookt als de boer had geslacht.

De haal

Boven het open vuur werd ook gekookt. Daarbij maakte men gebruik van de zogenaamde haal. Zoals te zien is op de afbeelding is de haal in lengte/hoogte verstelbaar. De haal werd bevestigd aan het haalhout dat hing aan de haalboom in de schouw.

De haal kon vervolgens naar behoefte worden verlengd door de lenghaal te haken aan de haal. Met behulp van een hang- of panijzer was het mogelijk om bij het koken een pan of ketel tot kort boven het vuur te brengen.

Naast deze complete set van haal met hulpstukken staat op de grond een wafeltjestang en hangen aan de muur een blaaspijp om het open vuur aan te wakkeren en daarnaast een vuurschep en een vuurtang.

Het waren de verschillende schenkers, die ons in staat hebben gesteld om geleidelijk aan uit de losse delen toch een complete haal samen te stellen.

Begaafd kunstenaar, beminnelijk mens

Leo Bäumlér (1925-2008)

André Witlox

Weiden

Op Goede Vrijdag 22 maart 2008 overleed Leo in zijn huis te Oberköblitz. Bijna 83 jaar eerder op 11 april 1925, eveneens een Goede Vrijdag, werd hij geboren in Weiden in der Oberpfalz. Daar groeide hij op in het kleine boerderijtje van zijn ouders samen met drie broers en vijf zussen. Vanaf het erf aan de Rennerhöhe had, en heeft men nog altijd, een prachtig uitzicht over de stad Weiden en verre omgeving. Reeds tijdens het hoeden van de koeien hield de jonge Leo zich bezig met houtsnijden en daarin uitte zich zijn aanleg tot beeldhouwen. Na de lagere school werkte hij noodgedwongen op de boerderij van zijn ouders omdat zijn broers in de oorlog moesten. Ook Leo moest in het leger en daarmee doorkruiste de Tweede Wereldoorlog zijn plannen om zijn gave te professionaliseren. Als soldaat bij de verbindingstroepen was hij in Frankrijk, België en kort in Nederland. In 1945 verbrijzelde een kogel nagenoeg zijn rechter bovenarm. Daardoor kon hij aan “de waanzin van de oorlog” ontkomen. Eerdere plannen om te deserteren moest hij laten varen, omdat dit zonder twijfel zijn leven zou hebben gekost. Zijn broer Siegfried sneuvelde en ligt begraven in België. Zijn verdere leven heeft Leo zich afgezet tegen het nationaal socialisme. “De mens moet mens kunnen zijn” zei hij altijd.

In de herfst van 1945 kreeg hij een leerplek als gezelschap bij de beeldhouwer Johann Rösch in Weiden. Nadat hij hier genoeg had geleerd, ging hij als gezelschap werken in het atelier van Phillip August Müller in Heppenheim, in het Rheinland, waar hij onder andere leerde kerstgroepen te snijden.

Kunstacademie

Na zijn „Wanderschaft” als gezelschap in verschillende ateliers kon hij worden toegelaten tot de academie van Nürnberg voor de opleiding tot beeldhouwer, een opleiding die acht semesters duurde. Omdat Nürnberg nog lang niet hersteld was van de oorlogsschade, waardoor het academiegebouw onbruikbaar was, verplaatste de opleiding zich naar het in onbruik geraakte kasteel van Ellingen. In Ellingen woonde Leo in een toren van de stadsmuur met uitzicht op het kerkhof. De toren had geen verwarming of stromend water, maar hij mocht er voor niets wonen. Zelf had hij van zwaar eikenhout een zeskanten kaarsenkroonluchter gemaakt om de ruimte te verlichten. Toen we eens, meer dan 50 jaar later, samen in de toren van Ellingen waren, bleek zijn kroonluchter er nog altijd te hangen! Voor de parochiekerk van Ellingen restaureerde Leo de door oorlogsgeweld zwaar beschadigde preekstoel. Het beeld van de H. Michaël bovenop de preekstoel gaf hij een granaatscherf als zwaard in zijn hand, waarmee hij een verwijzing wilde doen naar de oorlogsdwaasheden. Op een oude fiets bezocht hij met regelmaat zijn ouders in Weiden. Geen sinecure wanneer je weet dat de afstand rond de 130 kilometer is en het landschap behoorlijk heuvelachtig.

Na zijn afstuderen aan de academie begon hij zijn eigen atelier in Regensburg bij het Kolpinghaus Sankt Erhard, waar hij zich voornamelijk toelegde op kerkelijke kunst. Uit die tijd bestaat nog werk van hem in de kapel van het Kolpinghaus en het Schiffsfahrtnmuseum aan de Donau.

Udenhout

In 1953, bij een bezoek aan Amorbach, vatte pastoor Prinsen een oud plan weer op om de Udenhoutse kerk van nieuwe kerkbanken te voorzien. Uitgenodigd voor een reisje naar de steengroeve van Solnhofen kwamen ze onderweg aan de Sankt

Gangolfkirche, die van binnen sterk aan de Udenhoutse Lambertuskerk doet denken, en de abdijkerk in Amorbach voorbij. Daar besloot de pastoor dat zo'n soort kerkbank in zijn Lambertuskerk het mooist zou staan. Korte tijd later ging hij samen met zijn broer Jan en de kerkmeesters Pieter Pijnenburg en Pieter Vermeer in diens auto terug om de kerkbanken in Amorbach op te nemen en op zoek te gaan naar een beeldhouwer die vakman moest zijn, Rooms Katholiek en ongetrouwd. In Rothenburg ob der Tauber troffen ze de beeldhouwer Johannes Oertel en met diens inzet kreeg pastoor Prinsen onder andere een aanbeveling van professor Hofmann, eveneens docent aan de kunstacademie van Nürnberg. Herr Oertel spoorde Leo op in Regensburg en zette hem aan tot solliciteren. Pastoor Prinsen zocht Leo op, liet hem een krul in hout snijden, bezocht zijn moeder in Weiden en wist dat dit zijn man moest worden. Het leidde snel tot de komst van Leo naar Nederland waar hij op 1 januari 1955 per trein en bus in Udenhout aankwam. Zijn atelier werd de oude Pauluszaal, die in onbruik was geraakt en tijdelijk verhuurd werd als naaiatelier. Leo herinnerde zich later nog altijd de giechelende, nieuwsgierige meisjes en amuseerde zich erover. Behalve de kerkbanken, maakte Leo verschillende werkstukken in andere opdracht dan die van het Kerkbestuur. Dat kwam de pastoor goed uit, het drukte zijn kosten. Een uitgebreide geschiedenis hierover en alle afbeeldingen van de kerkbanken met hun beschrijving kunt u lezen in „Over de Unentse Kerk” uitgegeven op 30 maart 2003 door Heemcentrum 't Schoor.

Terug in Oberpfalz

Begin 1960 brachten pastoor Prinsen en zijn broer Jan Leo terug naar zijn moeder in Weiden. Leo begon opnieuw een eigen atelier. Daartoe kreeg hij ruimte van zijn broer Hans, die een timmerwerkplaats had in de Vohenstraußer Straße in Weiden. Hij leert er Karola Hammer kennen, ze trouwden in 1962 en gingen in Weißenbrunn/Kohlberg wonen, waar Leo zijn atelier aan huis begint. Hij nam afstand van zijn werk als houtsnijder en werd beeldhouwer, daarvoor was hij tenslotte opgeleid, vond hij zelf. Er ontstaat een goede samenwerking met de architect Hans Beckers uit Regensburg die is gespecialiseerd in kerkenbouw. Het levert veel opdrachten op, waarbij Leo een geheel eigen modernistische stijl ontwikkelt. Een stijl die totaal afwijkt van het houtsnijwerk in de Udenhoutse kerkbanken; strakke lijnen en kantige hoeken die de bedoelde afbeelding duidelijk neerzetten en toch een warm gevoel uitstralen. Het typeert Leo, die in de loop van vele jaren zelf ook “hoekiger en kantiger in zijn opvattingen” is geworden maar altijd mild, met een warm gevoel en een brede belangstelling voor mensen. Zelf typeerde hij zijn stijl als “de kunst van het weglaten” of “meer met minder”, zoals hijzelf vaak zei. Behalve in hout, gaat Leo meer en meer in Flossenbürger graniet werken. Zwaar werk, waarbij hem de oorlogsverwonding meermalen opspeelt.

In 1969 benut hij een aanbod om de oude pastorie van Oberköblitz te kopen. Hij laat het pand, dat in oorsprong toebehoorde aan de burcht van Wernberg en uit het jaar 950 stamt, met aanhorige gebouwen onder monumentenzorg plaatsen en knapt alles op, waarbij hij zowel de buitenkant alsook de binnenkant geheel in oude stijl handhaaft. Tot op heden is alles er in zijn oorspronkelijke staat gebleven.

Inventarisatie van werkstukken in Nederland

Sinds twee jaar ben ik bezig met een inventarisatie en het digitaliseren van alle kunstwerken die Leo in zijn leven heeft gemaakt. Bedoeld als verrassing voor zijn 85^e verjaardag, wordt het project nu als nagedachtenis voortgezet. In een, nog niet afgeronde, inventarisatie van al zijn werken in Duitsland en Nederland kom ik heden tot een geheel van 402 aan grote en kleine werken. Maar wat zegt zo'n getal, wanneer je bedenkt dat de 157 kerkbanken zijn benoemd als één werk, een kerkinterieur uit vele afzonderlijke delen bestaat of de vele kruiswegen als kruisweg zijn benoemd maar afzonderlijk uit 14 aparte staties bestaan? Het resultaat is ruim

1015 foto's van enkelstukken van het gehele oeuvre. In de afgelopen paar jaar heb ik uiteraard getracht ook alle kunstwerken die zich in Nederland moeten bevinden te inventariseren. Hiervan geef ik enkele vroege en latere kunstwerken weer. Afbeeldingen van kunstwerken die openbaar zijn of reeds gepubliceerd laat ik achterwege. Omwille van de privacy zal ik de eigenaars van afgebeelde kunstwerken niet vermelden.

Het werk van een bezielde kunstenaar is altijd uniek, het raakt je eigen gevoel of niet. Het werk van Leo Bäuml er vormt daarop geen uitzondering, integendeel. Alleen al de Udenhoutse kerkbanken met hun 157 individuele afbeeldingen, verwijzingen naar Bijbelse opvattingen en het tijdbeeld van dorp en wereld, zijn een uitermate rijk bezit. Ze zijn absoluut uniek en hebben nergens hun gelijke getroffen. Ooit zullen ze ongetwijfeld, met de naam van de maker geschiedenis maken. Daarnaast houdt een kunstenaar mythen die om hem heen zijn ontstaan graag in stand. Leo vormde daarop geen uitzondering.

Bronnen:

Familiegegevens Bäuml er

Eigen gegevens en foto's / gesprekken tijdens het leven

Pietje Paas en Hannes den Haomer over èèrm en rèèk

Jan Denissen

- Pietje** Witte gij waor de Vier Èuterste waare in Unent?
- Hannes** Ja, op de Schorstraot schèùn teegenover de Stêene Poort. Daor stonne vruuger vier höskes onder één kap die zôo genoemd werre.... Hoe zun ze toch op zonne naom gekoome zen?
- Pietje** Dieje naom heej meeje de Kerk te maake. De vier èuterste van de miens zen; den doôd, ut ordil, den hemel en de hel. Dè zegt de miense tegesworrig ammal niks mir.
- Hannes** Dus as ik ut goed bergrèèp wonde in die höskes miense die dinne denke on die vier èuterste?
- Pietje** Ja, nost ut getal vier zal dur allicht wel meer reeje vur dieje naom gewist zen mar die ken ik nie.
- Hannes** En witte gij de weg nor Wolluk?
- Pietje** Jè, netuurluk.
- Hannes** Dan zulde toch veul kalk nôodig hebbe!
- Pietje** Daor hield onze grotvadder men ok al meeje vur de gek. Mar waor is ut Boereverdriet?
- Hannes** Dês bij dun Spitsen Hoek opt end van de Slimstraot, nie de Zwarte Grèùs in mar meeje de weg meeje en dan un endje verder links vur de Kèùl. Tis vurbij waor vruuger de klompemaokers Jo en Sjef Brem zaate.... Boereverdriet dês ok unne vrimde naom, waor zu die vandon kôome?
- Pietje** Dur wordt gezee dè dè 't Boereverdriet hiet omdètter op unne goeie boerenekker, èrbèèrshöskes gezet zen mar dè zal wel klets zen want dieje naom schent al hêel lang te bestaon..... Gij wit toch wel vort veul van Unent.
- Hannes** Och alles is unne weet behalve vlooje vange dês un vluggighèd.
- Pietje** Mar witte gè ok waor dun Auwe Meule is?
- Hannes** Dês bij de rotonde in de Kreitemeulestraot, vur degge bij de Krèètehei bent.
- Pietje** Jè, daor heej tot 1857 dun auwe Kreitemeule gestaon en toen is ie verplotst nor ut törp. Zon auw naome blèève toch lang bewaord.
- Hannes** Wie wè bewaort die heej wè en zo ist ok meeje naome.
- Pietje** Dês mar wè schôn asge van Unent houwt zoast vruuger waar. Mar menne naom zulle ze laoter gauw vergeete zen.
- Hannes** Wie wit, gè bent ok vort un bietje bekend; misschient vernoeme ze nor jou wel un pedje; dè wordt dan ut Pietje Paas pedje.
- Pietje** Dan zuk net zo lief op un benkske koome zôas zuster Wender en de Ster, mar dan hek wel gère desse wochte tot dèk dôod ben.
- Hannes** Èègeluk hedde gij al un standbild want gij lekt op êen van die kletsende vrouwkes vur ut Raodhèùs.
- Pietje** Och gij....en die twee aander dè zen dan zeeker Miet en Bertha van onze ome Bart.
- Hannes** Precies, zôo 's zondags nao de leste mis. Nauw iets aandere daor vurbij den Auwe Meule dur ut Haoresbaontje nor dun oove daor hadde vruuger toch de Zèstien.
- Pietje** Ja, dè waare klèèn höskes en daorin wonde èrbèèrs van de stinfebriek. Op dun oove werkte vruuger veul bèùtendurpse. Zôo kwaam er vur den oorlog elke daag un pertij mansvolk op de fiets ôt de kaante van Waspik. Dé was un apart slag volk meeje un vur ons vremd toltje.... Ze zinne det zwaor werk was daor op dun oove mar dè viel volgens men wel meeje.

- Hannes** Ge zut elken dag meej un schuup in dieje zwaore lêem moete spaoje en dè van licht toe donker vur un por cente, dè zu oew kuntje vaore.
- Pietje** Asse won werke verdiende ze nog nie zô slèècht op dun oove want ze stonne op tarief. De bekkers leeverde daor gère; dur was geld en ze han grôte hushouwes. Dur waare in Unent anders genog ermoeizaaiers en die wonde mistal in straotjes aachteraaf in hêel klèèn erbèèrshöskes.
- Hannes** Wie rèèk is kan hèuze bouwe mar wie èrrem is moet de stêene sjouwe.
- Pietje** Erremoei is gin schaand allêen ongemak. Ge moet gewôon laage in de brêedte as ge ut in de lengte nie het. Mar ik zeg oe Jan meej de pet komt nôot tot unnen hoed.
- Hannes** Gè denkt nog net as vruuger in range en staande. Toen wast zôo: de miense die van dun èrme moesse lèève stonne onderaon, dan de fabrieksèrbèèrs ent oovevolk en dan un endje hogger de boere en de middestand. As hogste ut vurnaom meej himal bovenaon, bekant in den hemel, de pestoor.
- Pietje** Toen was ieder zonne staand wel dèudeluk, mar gij schèert nauw wel gemakkeluk alles over êene kam. Zôo waaren er goed oppaasende èrrem miense en rèèke die nergus vur deugde.
- Hannes** Óf nergus um gaave want vette vèrrekes liggen er nie wakker van dè maoger vèrrekes honger hebbe.
- Pietje** Bij boere wasser ok nogal verschil. Dur waaren er wel meej veul aanzien.
- Hannes** Ge beduult asse iemes in de familie han die wijwaoter kon maake?
- Pietje** Nèè dè nauw nie, al wast wel waor. Meej dè verschil beduulde ik detter van die huurboerkes waare die er bij moesse gon werke en dur waare ok vanouds vurnaom boere die alles on dur èège han.
- Hannes** Vur men zent ammal gewôon boere..... Wieste gè dè as unnen boer ut over unne kèul heej dettie dan unnen hōop beduult?
- Pietje** Natuurluk weet ik dè, die hebbe zôo dur èège toltje, ze hebbenet over pinke, vèèrze, schotte ent zen ammal koej. Vur men is unne boer pas unne echte boer assie er grōot op goj dettie boer is.
- Hannes** Dieje trots hebbe veul boere teegesworrig niemer.
- Pietje** Dè zû toch nog gerust meuge want veul hebbener toch goed geboerd, ok in Unent.
- Hannes** Ze waare zèunig die boere en ge kost nie zommar on dur geld koome, want as ge van unnen boer rèèk wordt dan wordet eerluk.
- Pietje** Dur waare vruuger verschillende rèèke families in Unent.
- Hannes** Jè en de rèèke hant wel vurt zegge.
- Pietje** Daor haj Unent ok meer aon want êen koej schet in êene keer nauw immal meer as zeuve musse in un hil jaor.
- Hannes** Ze kosse gerust geeve die rèèke want dur zitte bij hullie ok gin zakke op dur dodshemd.
- Pietje** Hoe rèèker hoe dichter de miense bij de kerk won woone. Wêelde moes gezien worre in Unent. Kik mar op ut kerkhof.
- Hannes** Dè klopt as un bus, mar onder de grōtste zerke hoeve nie de braafste miense te ligge.
- Pietje** Ut vurnaom paachte ok de vurste banke in de kerk.
- Hannes** Jè, vuraon in de kerk wast wèèrm en achteraoon èèrm, mar ôot komt ut ammal goed want dur stoj geschreeve "de urste zulle de leste zen" en die van de urste kerkbanke zen nie ôtgezonderd.... Ik ken van vruugerèut èèrm hushouwes waorvan de kender ut toch gemokt hebbe.
- Pietje** Och wie vur unne stèuver geboore is, kan nôot un kwartje worre en zôo ist mar net.

- Hannes** Nauw brikt menne klomp, der is nog nôot zoveul verlore gegaon as ermienne verstaand. Wie môogen er vruuger nauw durleere? Kender die nô de laagere school moesse gon werke, werre al gauw aachter in de klas gezet. Nauw ist gelukkig vort aandere, iederêen mag vort leere wettie wil en dietter meer moeite meeje heej wordt vurrôt geholpe.
- Pietje** Vruuger wast zôo: geld zocht geld en dè was nog nie zô verkeerd.
- Hannes** "Sort bij sort" dè zin den duuvel ok en toen stoptenie den advokaot en de mulder in êene zak.... Gij moest oew gedaachte us onpaasse on deze têt, mar daor bende te èègewèès veur.
- Pietje** Èègewèès is ok wèès mar gij wit ut wir beter. As we jou toch nie han en de vurdeur nie dan moesse we altèd aachterum.
- Hannes** Allejezus, heddet ôot zo zout gevreete? Bij jou moete de goej ut meeje de kaoj besniete.
- Pietje** God schiep nauw immal de wèèrld meeje èèrm en rèèk.
- Hannes** Wel ja en toen zaag ie "dat het goed was" mar och èèrm... ik denk dettie toen zonne bril nie op haj. Hij kan alles nor èège zin reegele wurrum zunner dan toch èèrm miense zèn?
- Pietje** Wurrum, wurrum? Umdè unne wurm ginne pier is umdurrum. Ut vraoge heej dun duuvel ôtgevonde zin ons moeder altèd.
- Hannes** Bij ons thèus zinne ze: "Van veul vraoge kregde unne krulstert".
- Pietje** Van vrèdags vlèes eete krèegde ok al unne stert.
- Hannes** In ieders geval krèegde vruuger op moeilukke vraoge un antwoord waor ge niks meeje kont.
- Pietje** Zukke moeilukke discussies voere dè zit bij jullie wel un bietje in de pèrmetaasie.
- Hannes** Wè betèekent dè nauw wèr? Is dè Unents?
- Pietje** Och dè witte toch wel: ik beduul, dè zit bij jullie in de familie.
- Hannes** Nôot van geheurd, zo ken ik er ok wel un por: wè is "bij ons op de misse"?
- Pietje** In Unent zegge ze dan "bij ons op de plots", "bij ons op den dam" of "bij ons op de werft".
- Hannes** Jullie opoe hajut altèd over den hèus en nie over den herd, mar die kwaam ok nie ôt Unent.
- Pietje** Dèè waor, ons opoe was un goej meens en zij hield van veugeltjes. Ze haj unne knôrrie en ok un wit torteldôfke in un koojke, teege de rimmetiek zisze en in den hof haj ze un nestkasje vur biediefkes. Ze was ok frèet op durren hof en ge moest altèd meeje gon kèèke nor dur snoffelkes, knillusrôoze en krödnaogels en int vurjaor nor dur petunnekes en paosbloeme.
- Hannes** Ieder zonne meug, onze vadder hajut altèd over zun frèutbôm in zonne bôgerd zoas zun ogstappel, sterappel en goldene liesjes. Hij haj ok pèere zoas Juutepèere en harde ronde Ysboute om te stoove.
- Pietje** Hattie ok kerse- en prèumebôm?
- Hannes** Gin prèume mar wel kriekskes en van die zoer merelle en zuute spônse kerse en ok perzieke. Hij zin altèd as ge perzieke wilt hebbe en houwe dan moete unne jonge bôm hebbe en unnen auwe.
- Pietje** Ge zit zô wè te wauwele, mar moette wij er nie efkes èut?
- Hannes** We kunne wel efkes oplôope nor ut kerkhof, vendaog hek nog niemand geheurd of gezien.
- Pietje** Wèè dè nauw, mèn hedde toch gezien, mar opt kerkhof ist iets aandere, want daor ligge de dôoi en liege de lèèvende.... Lot ok mar, ik goj niemer van hèus, dè doen we mèrrege wel.
- Hannes** Ok goed, mèrrege komt er wir unne dag waor de mèuze nog nie on gefreete hebbe.

Jaarbericht Heemcentrum 't Schoor 2008

Frank Scheffers

Volgens vast gebruik zijn de laatste pagina's in de Sprokkels gereserveerd voor het jaarbericht van Stichting Heemcentrum 't Schoor, de uitgever van dit boekje. Door middel van dit soort uitgaven geeft de stichting mede vorm aan haar doelstelling om de heemkunde van Udenhout en Biezenmortel onder de aandacht te brengen van een breed publiek. In dit verkorte jaarbericht willen we ook andere activiteiten van ons heemcentrum belichten en terugkijken naar wat het afgelopen jaar voor ons heemcentrum heeft gebracht.

Nieuwe uitgaven

Zondag 9 maart 2008 is in het Raadhuis van Udenhout het vijfde jaarboek van het Heemcentrum gepresenteerd. Zoals inmiddels gebruikelijk, werden de relaties van 't Schoor uitgenodigd bij de presentatie, die dit keer een extra feestelijk tintje had vanwege het eerste lustrium. De voorzitter van het schrijversteam, Kees van Kempen, lichtte met behulp van een powerpointpresentatie al een tipje op van de sluier voor wat betreft de inhoud van de vijfde Sprokkels. Het eerste exemplaar werd deze keer aangeboden aan pastoor Godfried Looyaard. Gastschrijver André Witlox heeft in Sprokkels 5 een artikel over pastoor Looyaard geschreven, die dit jaar vierde dat hij 25 jaar geleden tot priester is gewijd.

De kleine serie is in 2008 uitgebreid met het boekje "Het Udenhoutse Mariakapelleke". Aanleiding voor het boekje was de restauratie van de oude luiklok. Het betreft een zeldzame klok, die in 1765 is gegoten door de Rotterdamse klokkengieter Johannes Specht jr. Deze klok was kort na de oorlog door de familie Le Mire van kasteel De Strijdhoeve geschonken om opgehangen te worden in de Mariakapel aan de Schoorstraat. Vandelen hadden in 1973 brand gesticht, waardoor de klok naar beneden was gevallen en gebarsten. Een werkgroep van Heemcentrum 't Schoor heeft samen met sponsors en diverse vrijwilligers ervoor gezorgd dat de klok gerestaureerd is en teruggeplaatst kon worden in de kapel. Op 30 mei is de klok door pastoor Looyaard onder grote belangstelling ingezegend.

In 2008 heeft het schrijversteam, behalve aan Sprokkels 6 ook hard gewerkt aan een uitgave in de grote serie die volgend jaar verschijnt. Het boek zal de titel krijgen "Over d'n Oven" en legt de historie vast van de Udenhoutse steenfabrieken, de betekenis van deze industrie voor Udenhout/Biezenmortel, het productieproces en de omstandigheden waaronder de werknemers in de fabrieken werkzaam waren.

De collectie van 't Schoor

Aansluitend aan de presentatie van Sprokkels 5 werd een open dag georganiseerd op ons Heemcentrum. Daarnaast was er de jaarlijkse open dag op de Open Monumentendag in september. Steeds meer mensen weten de weg naar het Heemcentrum te vinden. Ook deze open dag was weer een succes. Verschillende bezoekers hebben lovende woorden genoteerd in het gastenboek. Ook werd spontaan materiaal aangeboden om de collectie uit te breiden en te gebruiken bij de uitgave van boeken.

Vrijwilligers

Met ingang van 1 januari 2008 heeft Lia Clement – Verhoeven het secretariaat overgenomen van Corrie Roovers – Goos. Corrie heeft negen jaar het secretariaat met veel enthousiasme en accuratesse vervuld. Tijdens een bijeenkomst op 7 februari is Corrie bedankt voor haar inzet wat nog eens werd onderstreept door de toekenning van een onderscheiding: de zilveren draagspeld van Brabants Heem.

Corrie blijft overigens als vrijwilliger verbonden aan het Heemcentrum, onder andere bij de rondleiding van groepen bezoekers.

Ook in 2008 is ons helaas weer een bekwame vrijwilliger ontvallen: Jan Roovers, echtgenoot van Corrie Roovers, overleed op 11 mei 2008. Jan was jarenlang als systeembeheerder ondermeer verantwoordelijk voor de automatisering en de registratie van de collectie van 't Schoor. Samen met Corrie heeft hij ook veel tijd besteed aan de totstandkoming van een kadastrale atlas uit 1832.

In de persoon van Hans Pickhard hebben we een waardige opvolger gevonden voor Jan.

Uiteraard zijn we dankbaar dat we zoveel vrijwilligers hebben, die allemaal hun specifieke deskundigheid belangeloos beschikbaar stellen aan 't Schoor. Die dankbaarheid laat het bestuur ieder jaar onder meer blijken tijdens de vrijwilligersdag. Falco Kortland was dit jaar bereid de vrijwilligers op die dag te informeren over enkele actualiteiten op het gebied van archeologie. Vanwege nieuwe wetgeving zullen in de toekomst heemkundekringen een belangrijke rol gaan spelen als het gaat om het veiligstellen van archeologische en cultuurhistorische waarden. Daarom is binnen het Heemcentrum inmiddels een werkgroep archeologie gevormd. De vrijwilligers van 't Schoor zijn ook actief in andere recent opgerichte werkgroepen zoals de werkgroepen genealogie, oude gebouwen, stadsgidserij en toponiemen (veldnamen).

Het is gebruikelijk dat de start van de landelijke Open Monumentendag wordt ingeleid met een avondbijeenkomst waarin enkele sprekers het thema van deze dag (dit jaar "sporen") ieder op hun eigen wijze presenteren. Aan de voorzitter van ons schrijversteam was gevraagd een inleiding te verzorgen over sporen in Udenhout. Kees van Kempen gaf zijn verhaal de titel "'t tōrp van Unent'. Daarin richtte hij de aandacht vooral op de dorpskern van Udenhout, die naar zijn bescheiden mening als geheel een monument, een cultuurhistorisch erfgoed, is en de status van een beschermd dorpsgezicht verdient. De lezing werd bijzonder goed ontvangen en zal ongetwijfeld tot vervolgacties leiden.

Huisvesting van de collectie

Op 7 januari 2008 heeft rector Merckx om gezondheidsredenen zijn woning Schoorstraat 2 verlaten na hier 45 jaar gewoond te hebben. Met het vertrek van de rector ontstond voor 't Schoor een nieuwe situatie. Immers met de eigenaar van het pand waren bij de oprichting van 't Schoor afspraken gemaakt over het gebruik van de ruimten zolang het bewoond werd door de rector. Zolang er nog geen vastomlijnde plannen zijn voor het pand Schoorstraat 2, blijft het behouden voor ondermeer de huisvesting van de collectie van 't Schoor. De toekomst van het pand is afhankelijk van de ontwikkeling van de terreinen in de omgeving van Vincentius.

Toekomstplannen

De verbouwing van het pand tot een optimale huisvesting van de collectie is nagenoeg voltooid. De collectie wordt, vanwege de beperkte ruimte, nog op bescheiden schaal uitgebreid. 't Schoor zal de komende jaren vooral van zich doen spreken via de activiteiten van de werkgroepen. Deze zullen voor de vrijwilligers voldoende uitdaging bieden om zich enthousiast te blijven inzetten voor ons heemcentrum.

Tot slot

We kunnen terugkijken op een voor 't Schoor succesvol jaar 2008. In de toekomst blijven we ons inzetten voor de heemkunde van Udenhout en Biezenmortel. Wij

vertrouwen erop daarvoor de komende jaren weer op uw steun en waardering te mogen rekenen.

Errata Sprokkels 5, 2008

Pagina 30. Niet de burgemeester, maar de voorzitter van de Dorpsraad, Frans Hanckmann, onthulde in 1997 het beeld op de rotonde.

Pagina 43. In het onderschrift van de tweede foto zijn de namen van Cor en Tonny verwisseld.

Pagina 52. De meisjesnaam van Annie Bertens was niet Brehm maar Van Groeninge.

Pagina 59. Onjuiste afbeelding.

Inhoudsopgave

Militairen in Udenhout tijdens de Belgische Opstand
Luud de Brouwer en Jan Denissen

Lon Maijen nationaal kampioen dressuur 2001, 2002 en 2004
Lia Clement – Verhoeven en Kees van Kempen

Uit het fotoalbum van... de rijvereniging Sint Lambertus

Pater Monaldus van den Broek (1914-2008)
Frank Scheffers

De Grote Kom
Bert van Asten

Fotokroniek 2008
Lia Clement – Verhoeven

Vijftig jaar geleden, 1958
Annie van Roessel – Kolen

Logeermogelijkheden in 1958
Piet Naalden

Vroeger en nu
Jan Denissen

De bende van de Swartmaekers
Frank Scheffers

25 jaar Timmerfabriek Ad van Esch
Jan Denissen

Boerenovertrek voor Tante Pos
Piet Naalden

De haal
Bert van Asten en Kees van den Bersselaar

Leo Bäumlér (1925-2008)
André Witlox

Pietje Paas en Hannes den Hoamer over èèrm en rèèk
Jan Denissen

Jaarbericht Heemcentrum 't Schoor 2008
Frank Scheffers